

ЗОЛОТОЙ
ФОНД
ПРЕССЫ
2023

ISSN 0132-9626

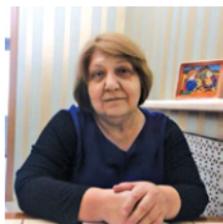
**Дагъыстанлы
къатын 2.2023**

Товарищи далеких дней моих,
Ровесники, прожившие так мало!..
Наверное, остался я в живых,
Чтоб память на земле не умирала.

На поле боя павшие друзья –
Вас было много, страстно жизнь любивших.
Я ведаю: в живых остался я,
Чтоб рассказать о вас, так мало живших.

Расул Гамзатов

Ягь, намус, кьоччакълыкь!

Ягь, намус, кьоччакълыкь—шолар инсанни ич дюньясын ва адамланы бир-бири булангъы аралыкъларын гёрсетеген кылыкь-тарбия булан байлавлу, тыгъыс чатыраша гелеген, бирисин озгесинден айырма да бажарылмайгъан хасиятлар. Неге туюл, гьарамчы намуслу, кьоркьач батыр болуп болмай. Асрулар бою шо кылыкъланы аслу гьалда эргишилер булан байлай буса да, тарихде кьатынланы ва яшланы арасында да шолар гьюнерлени гёрсетеген кеп мисаллар бар.

Айрокьда шо хасиятлар инкылапны, даву ва табин балагъланы: ер тербенилени, сув алывланы ва озге кьаравуланмагъан кьоркьунчу агьвалатланы вакътисинде ачыкь бола.

Дюнья тарихинден бир нечесин эсгермеге сюемен: Жанна Д Арк, Ирена Сендлер, Зоя Космодемьянская, Индира Ганди, Надежда Курченко, Бесланны муаллимлери, Лейла Юсуфзай ва шолар минглер булангъы озгелерини аты дангъа чыкьгъан, гьарисини гьакьында унутулмасдай асарлар язылгъан, фильмлер чыгъарылгъан.

Бизин дагъыстанлы кьатынланы арасында да кьайсы девюрлерде де айрыча пагьмусун, кьоччакълыкьын гёрсетген кьатынлар аз болмагъан. Парту Патима, Туту-Бике, Ханзадай-Ашильтадан, Хутай-Оротадан, Анхил Марин, Татув Булач, Сапият Аскарова, Барият Муратова, Куркли Шаза, Бавер Жафарова, Хадижат Сейит-Гьюсенова, Гюлбоор Давыдова, Фазу Алиева...

Тек кьайсыбыз да, миллетибизни вакиллеринден бирдагъы хыйлыларын эсге алма болабыз.

Масала, кавказ давларда, 1877-нчи йылда озглени агьлю черлери пача асгерлеге кьаршы ябушгъан саялы сюрюн этилгенде, декабристлени кьатынлары йник, эрлерини кьысматына ортакъчы болуп, кьайтмас Сибирлеге ерли чыгъып гетгенлени, жамиятда кьатынланы абурун гетермек учун «кьалды-кьулду» адатлагъа кьаршы чыкьгъанланы, Ватандаш ва Уллу Ватан давланы майданларында кьанын-жанын аямай ябушгъанланы. Сувукьгъа, ачыкьгъа ва озге кьыйынлыкьлагъа кант этмей, эргишилени орнунда кьайратлы загьмат тегьуп, рагьмуну зулмудан уьст болув гьюнюн ювукь этгенлени. Бизин дагъыстанлы Игитлени гьакьында айтгъанда да, оланы барысын да аналар тапгъан. Кьоччакълыкь да, намус да, обктемлик де олагъа ана сюто булан гелмей, кьайдан гелген дагъы!

Гьали бизин уьлкебиз четим заманланы башындан гечире. Гезикли керен Россия фашизмге кьаршы чыкьгъан. Муна бугюн де биз дав майданларда эренлер булан бирче, ватаныны алдындагъы борчун намуслу кюйде кютеген кьатынларыбызны да геребиз. Мисал учун, Каспий флотилияны гечювчу медицина взводуну командири Альбина Кьапланова, медицина ротаны операциялар этеген взводуну медсестрасы сержант Асият Абдуразаковья, хирургия бёлукьню медсестрасы ефрейтор Айназ Азизова ва озгелери.

Мен иш этип бизин кьызларыбызны бирисини де миллетин эсгермеймен. Олар—дагъыстанлылар ва барысын да ягь, намус, кьоччакълыкь бирикдире!

АЖА АБДУРАГЪМАНОВА

НОМЕРДЕ БАР:

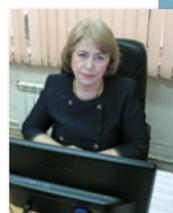
МАКЪАМ – МЕНИ ДЮНЬЯМ! 8

Театр—инче гезелликни, жагьйликни, исбайлыкьны ва яратывчу ишине толу кюйде берилгенлени отаву. Эмилияны гёрюнюшо белгили кинолардагъы кьатынланы келпетлерин эсге сала, олагъа парх бере. Онугийнеген кюйне сёз тапма кьыйын.

**КИТАПГЪА АБУР
КЪАЙТАРМЫ? 26**

Мен музыка булан иштагълана эдим, Агдамда Узеир Гьажибеконну музыка школасында охудум, сонг Бакюдеги пединститутну музыка факультетин де битдирдим. Аты айтылгъан композитор Узеир Гьажибекон Агдамда тувгъан. Шо Тав Кьарабагдагъы шагьар ва мени гиччи ватаным. Мени уллатам Салагь шону кюрчюлерин салгъанлардан бириси деме де ярай. Агдамда биринчи таш уьйлени кьургъан.

КЪОЧЧАКЪ КЪАТЫН 28

Яраланып есирге тюшген немис солдатлагъа да кемеке этмеге тюше болгъан. Медсанбатда буса медицина кьуллукьну капитаны Барият Бадрутдиновна Агьаева буйрукь береген адам болуп чыгъа. Офицер формасыны уьстюнден гийген акь халаты булан врачлагъа, санитарлагъа ачыкь кюйде гёрсетивлер бере, яралангъанлагъа кемеке эте.

УНУТУЛМАЙГЪАН ИГИТЛИК..... 31

Эртен сагьат алтыда ону телефонна ишинден кьувунлу билдирив гелди. Магьачкъаладагъы уьйлени бирисинде бандит уьюрлени ортакъчылары яшынгъан. Шо жинаятчы гопню гьакьында милиционерлер тезден берли биле эдилер. Сергей тез гийинип, елгъа чыкьды... Эрин узатагъанда Алланы юреги титиремедими экен?

Биз озюню гъакъында хабарлама сюеген адам къысматында кѣп зат милли тамурларындан, тавлар элини мердешлеринден амалгъа гелгенине, болгъанына обтесиз инана. Дагъыстанлы къатынлардагъы гъакъыл ва эдепни, ич тазалыгъын ва къонакъчылыгъын, агълюсюне берилгенлигин, уллугъа сый этегенин, кыйынлы гюн табылагъанлыгъын дагъы башгъа кюйде англатмагъа бажарылмай. Бары да шо хасиятлар-дагъыстанлы гѣзеллени къанындажанында деп гысап эте ол. Шо учун янгы девюрлерде де бизин гиччи ватанабызны жамияты ата-бабаларындан кългъан сыйлы адатларын сакълап боларгъа инамлыкъ бар.

ВАТАН НЕДЕН БАШЛАНА?..

АГЪЛЮ МЕРДЕНШЛЕР

Алѣна Магъамматовна Абдуллаева шагъарда тувуп обссе де, бизин булангъы лакъырда даим ата юртун эсине ала. Ол шагъар береген онгайлыкъларгъа да къарамай, ата-бабаларыны, асруланы ангын эшитип, Дахадаев райондагъы Трисанчи деген анадаш юртуна къайтгъан. Мунда агълюсюн къургъан: дѣрт кызны торайтгъан, олагъа да озюнде бар хасиятланы сингдирмеге къарагъан.

– Атам-анам бизин инг алдын озлени уългюсю, янашыву булан тарбиялай эди, – дей ол. – Оланы бир-бирини арасындагъы исси аралыкъларгъа къарап, кѣплер юртда сукълана эди. Бары да эсге алывларым олар булан башлана, олагъа ошамагъа, яшларымны

да атам-анам йимик обсдюрге талпына эдим.

Мени уллатамны ва улланамны ожагъында 9 яш бар эди, – деп узата Алѣна. – Къурбан ва Къыстаман – эпсиз къонакъчыл, чомарт адамлар, 5 яшын интернатдан алып обсдюрген эди. Гече-гюн иш уьстюнде турагъан адамлар эди, уллу абзары бар эди, гъайван-мал сакълай эди. Давну ва ондан сонггъу йылларда хыйлы юртлуларыбызны ачлыкълардан къоругъан. Уллатам Къурбан яшларын: «Гъар адам не ишни юрте буса да, авлакълар, пачалыкълар идарара болсун, башгъа тюгюл, бютюн махлукъларгъа яхшылыкълар этмеге белсенип загъмат тѣге буса, гъюрметге тийишли», – деп уьйрете эди. Юртлуларым бугюн де къуватлы, къоччакълар Къурбанны

атын уллу абур, сый булан эсге алалар. Трисанчиде гъали де ону къллары булан къурулгъан булакълар бар.

Алѣнагъа дагъыстанлыланы арасында сийрек ѣлугъларгъан ат озюне къайдан гелген деп сорайман. Ол иржайып:

– Биринчи къатынгиши-космонавтны Терешкованы кызыны аты – Алѣна. Мен тувгъанда, анамны кълтлама гелген юртдагъы орус муаллим огъар шо атны таклиф этген. Муна шотай мен Алѣна болгъанман, – деп жавап бере.

– Атам-анам уьйленгенде, атама – 19, анама 17 йыл бола эди. Олар ахырынчы гюнлерине ерли бир-бирине бакъларгъан якъларгъа сюев гыслерин сакъларгъан. Атам бютюн обмюрюн школада

муаллим болуп ишлей туруп
өйткөндө, анан буса фельдшер
пунктга башчылык эте эди.

– Атам магъа: «Уллу уйню гиччи
хозяйкасы дей эди, – деп макътана
Алёна Магъамматовна. – Биз о
заман агълюде уьч яш бар эдик,
бир-бирибизге бек байлангъан
эдик. Ата-анабыз гъарибизни
ич дюнъябызны ачагъан алтын
ачгъычны таба эди...»

Алёнаны анасы Айшат
Къурбановнага айрыча янашыву
бар. Гъали озлер де уллу болгъан
яшлары учун ол – сёнмейген
чыракъ. Ол нени де этме гючу
чатадыр деп эсине геле эди. Гъали
ол Магъачкъаладагы 2 номерли
поликлиникада баш медсестра
болуп ишлей, коллектив ону
бек абурлай. Олар Айшат бажив
къаркъараны аврувларын сав
этип болагъан кюйде, гъарисине
ана болуп, юрек яраларына да эм
табып болагъанын бек яхшы биле.

Алёнаны эри Шамил озгенде,
огъар 40 йыл да битмеген эди.
Дюнъя бёттёбен айлангъанда,
дёрт де яшы булан янгыз
къалгъан къатынгиши янында
анасы болмагъан буса, шо
азап-къыйынны эбинден гелип
болмажакъ эди.

ИШИ ТЕРГЕВСЮЗ КЪАЛМАГЪАН...

Алёна Магъамматовнаны яшаву
аслу гъалда сююмлю иши булан
байлавду. Юрт школа ону учун
экинчи уьюне айланып битген.
Башлап орус тилни ва адабиятны
муаллими болуп ишлей эди,
заман гетип, кёп педагогика
пагъмулары бар бажарывлу
касбучуну директорну тарбиялав
ишге къарайгъан заместители этип
белгилегенлер.

2017-нчи йылда Алёна
Абдуллаевага савлай школаны
башын тутмагъа тапшуралар.
Ол биринчилерден болуп охув
ожагъында музей къура. Осьюп
гелеген наслу анадан тарихине
къуршала, оьтген девюрлеге
тергев бермеге ва башгъа гёзден
къарамагъа белсене.

А. Абдуллаеваны дёрт йыллыкъ
директорлукъ къуллугъу хыйлы
сынап булан байындыргъан.
Озокда ону асувлу ишине
районну гъакимияты да тергев
этген ва огъар администрацияда
айрыча бёлюкню башын тутмагъа
тапшургъан .

ШОНУ АДАМЛАР АЙТСЫН...

– Янгы къуллукъ магъа озьюнню
даражамны, гючюнню тергеме,
сынама имканлыкъ берди. Билим
берив, маданият, спорт ва туризм,
къалгъанларын айта турмайым,
сенден гъар гюнлюк къаныгъывлу
ишни талап эте эди. Озокда тынч
тююл эди, – деп мюкюр бола ол.
– Шолай мюгълетлерде уьстюме
озьлени къыйынлыкълары булан
гелеген адамлагъа мени атам-анам
не айтар эди экен деп ойлаша эдим
ва озьюмден болагъан бары да
затны этмеге къарай эдим.

– Не этме бажарылды дагъы? –
дегенде, ол : «Шону адамлар
айтсын», – деп жавап берди.

ЯНГЫДАН МУАЛЛИМЛИК...

Алёна Магъамматовна
муниципалитетде ишлейгенде
яшлар булан оьтгерген насипли
гюнлерин уллу сагъынч булан
эсге ала тургъанын айрыча эсгере.
Анадаш Трисанчидеги школага
директор болуп къайтгъанда
англады – ол уьюнде.

– Школа мени даим озьюне
яшланы къурч тавушу булан тарта
эди, бир агълюдей турагъан иш
ёлдашларымны сагъына эдим.
Гъалиги школа, – дей ол, – осьюп
гелеген наслугъа оьр даражалы
билимлер берегенден къайры,
оланы тарбиялайгъан ожакъ да
болма герек. Школадан сонг
охувчулар гележекде яшавунда не
ёлну танглажагъы муаллимлерден
гъасил бола.

– Школа – озьюнде жагъиллер яш
яшавуну аслам янын оьтгерген
оьзтёрече тарбиялав майданча, –
дей ол.

– Гъалиги юрт охувчуланы
гъакъында не айтар эдигиз?

Ол бираз ойгъа батып жавап бере:

– Бугюн шагъар ва юрт
яшланы арасында онча
башгъалыкълар бардыр деп
эсиме гелмей. Интернет ва
гажетлер бютюн дюнъяны
бир маълумат майданчагъа
айландыргъан. Нечакъы
сюймесек де, яш наслубуз озьлени
Интернетде кёп «тузакълар»
къаравуллайгъанны билмей, терс,
зулму гючлени торунуна тюшюп,
жинаятчылыкъны ёлун танглайлар.

Педагог осьюп гелеген наслуну
социал якъдан агъамиятлы
чаралагъа къуршама, оланы
лайыкълы иш булан таьмин этмеге
герек деп гъисаплай.

– Тюзюн айтгъанда, иш къайда да
бар, тек ялагъайлыкъ этип, уллу
алапаланы къаравуллап, къуру
кантиллап турмагъа да тюшмей.
Мени чакъ-чакъда гъалиги
дагъыстанлы нечик адамдыр деп
ойлашагъан кююм бола, – деп
Алёна сырларын чече. – Кимдир
ол? Янгыз озьюне инанагъан,
талавургъа белсенген элбезгенми
яда исси юрекли, къурдашлыкъ ва
сююв учун бары да затын бермеге
гъазир адаммы?

– Совет заманларда гъар жагъил
адам пачалыкъны юхусуз гёзюнню
тюбюнде тергевюнде тура эди.
Шо ону яман юрюшлерден
къорума кёмек этегенден къайры,
гележекде уьлкени алгъа багъып
алып барардай гъакимлер этип,
алтын фондун оьсдюре эди. Оьр
даражалагъа, уьстюнлюкlege
талпындыра эди. Шо якъдан
алгъанда, комсомол къурумланы
ишине лап уллу къыйматлар
бермеге тюшедир.

ГИЧЧИ ВАТАНЫНЫ СЕСИН ЭШИТСИН...

Тек гъалиги яшларда да – алдагъы
наслуну къаны агъа, олардан
артда къалма сюймей. Агъа-ини
Нюрбагъандовланы эсге алайыкъ,
шолай къоччакълыкъны гъакъында
биз алда Уллу Ватан давгъа
багъышлангъан фильмлерден
гёргенбиз ва китаплардан
охугъанбыз.

– Шо яшлар бир де тартынмай, ватаны учун жан бердилер. Муна гъали Украинада хас асгер чаралар оьтгерилегенде де бизин уланларыбызны тавакаллыгъы, къоччакъ ишлери бютюн уьлкеге ййылып юрюй. Къарайман, шо бир замангъы дос халкъгъа юрегим ярыла. Эрим Шамил де Украинада оьр билим алгъан эди, онда бизин гъали де хыйлы къурдашларыбыз яшай. Олар алда, гъар отпускасында бизге къонакълай геле эди...

Алёна Магъаматовна эсгерген кюйде, Донбасгъа рагъмулу кёмек этивде оьзлени Дахадаев районну оьзге муниципалитетлерини арасында ал сыдыраларда юрюй.

– Яшлар бавларында, больницаларда, яшавлукъ уйлерде топлар атылагъанда, шогъар рагъат ким къарама болар?! Мени чыдамлыгъым етишмей ва шоссагъат телевизорну сёндюремен, – деп хабарлай

ол. – Биз алдагъы асруда йимик, фашизм булан дав юротебиз ва шо давда ата-бабаларыбыз йимик уьст болажагъыбызгъа бир де шекленмеймен!

Алёна Магъаматовна районну гъалиги башчысы Магъамат Абдулкъадиров хас чараларда ортакъчылыкъ этегенлени агълюлерин унутмайгъанын, якълайгъанын айрыча эсгере:

– Мен райондагъы «Биз бирчезибиз» деген сахават фондну бёлюгюне башчылыкъ этемен, – дей ол. – Аз заманны ичинде Донбасгъа 13 тон гъар тюрю маллар бакъдырылды, 3 миллиондан да артыкъ акъча жыйылды, къатынларыбыз асгерчилер учун 2500 исси чораплар сокъду. Аналаны гюнюне ва Янгы йылгъа асгерчилени агълюлерине савгъатлар этдик. Олар арекде буса да, гиччи ватаныны сесин эшитмеге ва бизин юрекленни иссилигин сезмеге герек!

– Сиз насипли къатынмысыз? – деп сораيمان.

– Бир де шону уьстюнден ойлашмагъанман. Намусгъа гёре яшама къарайман. Магъа мени Трисанчимде яхшы, шо – мени дюньям, аламым. Къызларым сююндюре. Сарижат – врач-невролог. Эри булан Москвада яшай. Сайида – экономист, ДГУ-ну битдирген. Наида Дагмедуниверситетни 6-нчы курсунда охуй. Фарида РФ-ни Минюстуну Правовой Академиясын битдирген, ол – «Оьсюню белгилери» деген муниципал программаны башчысы. Барыбыз да учун ата юртубуз – биринчи ожакъ. Шо – бизин тамурларыбыз, жанлы тарихибиз, оьтесиз гъайран халкъ йырларыбыз, бырынгъы айтывларыбыз ва ёммакъларыбыз... Шондан Ватан башланадыр.

Айшат ТАЖУДИНОВА

Цада

«Мени Дагъыстаным» деген китандан

Цада!..Етмиш исси ожакъ. Бийиктавлу гъавалагъа тюнлюклерден гётерилеген етмиш гёк шумаллы тютюн. Къара топуракъны уьстюндеги–акъ уйлер. Юртну алдында–яшыл тегиш авлакълар. Артында–ярлар. Юртну уьстюнде топлангъан кюл тюсю ташлар ялпакъ къалкъыны уьстюнден тюпде абзарда юрюлюп турагъан тойгъа къарайгъан яшлар йимик. Цадагъа гелип, магъа Москваны биринчилей гёрген атам йиберген кагъыз эсиме тюшдю. Атам не еринде масхара эте эди, не еринде гертини айта эди англама болмай эдинг. Ол уьлкени тахшагъарына тамаша бола эди:

«Къарагъанда, мунда Москвада аш гъазирлемек учун, очакъларында от якъмай, неге тюгюл, къатынланы озлени ожакъларыны тамларына тезекни ябушдурагъанын, къалкъыланы уьстюнде Абуталипни уллу папахына ошайгъан тютюнню гёрмеймен. Москвалылар, къарагъанда, къалкъыларында биченни де къурутмай. Эгер де олар биченни къурутмай буса, сыйырларына ашамагъа не бере дагъы? Аркъасына агъач яда бичен юклеп барагъан бир къатынны да эс этмедим. Бир де эшитмедим зурнайны ва накъыраны тавушун. Мунда жагъыллер уйленмейдир ва тойлар болмайдыр деп эсинге геле. Бу тамаша шагъарны орамларындан нечакъы юрюсем де, бир гезик сама къойну гёрмедим. Булар посагъадан къонакъ гирип гелгенде не соя? Ёкъ, мен шолай яшавну гюллемеймен. Мен къызгъанмай, самурсагъы да къошулгъан тузлугъу булангъы гынкалны къурсагъынг тойгъанча ашама болагъан озъюмню Цада юртумда яшама сюемен...»

Атам Москваны Цада булан тенглешдире туруп, тахшагъарны озге хыйлы кемчиликлерин де тапды. Москвадагъы уйлерде тезекни къоламай деп ол, озокъда, масхара эте эди, тек ата юртун уьлкени лап уллу шагъарындан алдын гёрегени бир де масхара тюгюл эди. Ол озъюню Цадасын эпсиз сюе эди ва дюньяны бары да тахшагъарларына да алышдырмажакъ эди.

Аявлу мени Цадам! Муна мен атам озюнде шончакъы «кемчиликлени» тапгъан шо уллу дюньядан гелдим. Мен пону башындан аягъына ерли айланып чыкъдым ва кёп тамаша затланы гёрдюм. Гёзелликни кёбюнден негер багъагъаны билмей, гёзлерим арала эди. Тек нечакъы тизив буса да, тангала мен шондан юз керен исбайы затны гёрежегимни биле эдим...

Гечип къойсун менден Индияны храмлары, Египетни пирамидалары, Италияны базиликлери, гечип къойсун, Американы уллу ёллары, Парижни орамлары, Англияны

гезев бавлары, Швейцарияны тавлары, гечип къойсун, Польшаны, Японияны ва Римни къатынлары. Мен сизин булан сукълана эдим, тек юрегим парахат тура эди. Эгер де алгъасама башласа да, шонча да авзунг къурурдай ва башынг айланардай тюгюл эди.

Неге дагъы гъали мен гезикли керен шо тавлагъа сыйынгъан етмиш ожакъны гёргенде, юрегим къабургъа сюеклерим авуртардай уруна ва эсиргендей башым айлана.

Гиччирек дагъыстанлы юрт Венециядан, Каирден яда Калькуттадан гёзелми экен?

Цада! Мен сени авлакъларынгдан гезеймен ва эртенги сувукъ чыкъ къавшалгъан аякъларымны чая. Тав булакъларда бетимни жуваман. Иче бусанг да, булакъдан ичме герек деп айтыла гелген. Атам да эргиши тобукъгъа эки керен турмагъа бола: булакъдан сув ичегенде ва чечекни уьзегенде деп айта бола эди. Сен Цада–мени булагъымсан. Тобукъдан туруп, эмли сувларынгны сувсаплыкъдан янып, гъасирет болуп ичмен.

Ташны гёрсем, бир де башгъа тюгюл уьстюнде биревню геленткиси бардай. Шо–менмен, 30 йыл алякъдагъы. Олтуруп ташны уьстюнде де къойланы багъаман. Башымда–чачал папах, къолумда–узун таякъ, аякъларым да чанг.

Сокмакъны гёрсем, бир де башгъа тюгюл уьстюнде биревню геленткиси бардай. Шо да–менмен, 30 йыл алякъдагъы. Негер буса да хоншу юртгъа баргъанман.

Балики, мени атам йибергендир.

Гъар абатда мен объюм-объюм булан, яш йылларым булан, язбашларым булан, янгурларым, чечеклерим, гюзде тюшеген япыракъларым булан рас боламан.

Мен чечинип, къаркъарамны шаршарны тюбюне саламан. Гюнешни шавлаларындан йыртыллайгъан сув агъым тавну бир канзисинден башгъасына атыла туруп, ахырда мени инбашларыма, къолларыма, башыма гелип уруна ва минг тамчыгъа айланып дёрт де якъгъа яйыла.

«Пачаланы къаласы» деген Париждеги къонакъюйню ваннасы–мени салкъын шаршарымны алдында бир языкъ пластмас оюнчакъ. Лондондагъы «Метрополь» деген къонакъюйню гёк ваннасы мени тав ванналарым булан тенгледиргенде–ярахсыз бошгъап.

Дюр, мен уллу шагъарлардан яв аякъдан юрюме сюемен. Буса да беш алты узакъ гезевлеримден сонг, шо шагъарны тезден танийман деген гъис тува ва яв сапарларымны узатып турмакъны онча маънасы къалмай.

Амма муна ата юртумну орамларындан мингинчи керен бараман. Мен де буса шолай гъислер тувулунмай, дагъы да юрюп туражакъ эдим.

Бу гезик гелгенде, мен гъар ожакъгъа гирдим, гъар уйге объюнде очакъ янагъан. Янгы тувгъан нарысталаны бешиклерини устыюнде токътадым.

Гъар бешикни алдында мен объюм шонда ятгъанманмы экен деп эсиме геле эди ва мени гележекде уллу яшав къаравуллай–тав сокъмакълар, Россияны генг ёллары, йыракъ уълкелени аэродромлары.

Мен яшланы юхлата эдим, олагъа гъайлек йырланы йырлай эдим, яшлар да мени йырларыма тынглап, парахат юхугъа бата эди.

Озокъда, Цадабызны къабурларында да болдум, ичинден айландым. Эсги сын ташланы арасында янгы салынгъанлары да гёрюне, ювукъ баргъанда къабурдан гъали де топуракъ нийис геле.

Тазиятларда пысып, ойгъа тюшюп олтура эдим, тойларда къурч кюйде бийий эдим. Гъали болгъанча эшитмеген кёп сёзлени ва хабарланы эшитдим. Унутулгъан хыйлы зат эсимни тюбю ёкъ ва къарангы теренлеринден чыгып гелди, янгыдан эсге алывларымны хозгъады...

* * *

Янгылыкъланы мен объз гёзлерим булан гёре эдим, эсгиге тынглап, эсге ала эдим ва мени ойларым урчукъгъа чырмалгъан тюрлю тюсюлю йиплер йимик эди. Мен шолардан нечик хали сокъма болагъанын гёз алдыма гелтирме къарай эдим.

*Тюнегюн мен къушланы къувалай эдим,
Къурдашларымны тав ормангъа чакъырып,
Гелди сююв, бек талаплы ва гёкгёзлю,
Шоссагъат мени улду этип къойду.
Тюнегюн мен объюмню улдугъа санай эдим,
Акъ башлы, гъакъылтёбе оьлгенче,
Гелди сююв, илиякълы иржайды,
Мен гъали де ону алдында гиччи яшдай экенмен.*

Дюр, мени сюювню гъакъындагъы поэмам гъали де ахырына ерли язылып битмеген. Эргиши ва Къатынгиши. Эргиши–менмен. Тек асарымны аслу игити–мени сюювюм. Битдирме чи тарыкъ эди! Амма менде бир тамаша гъис бар, бир де башгъа тюгюл, магъа гелип къолума телеграмма тутдургъан ва бары да затны къююп, алгъасама герекмен аэродромгъа.

Яда башгъачалай бола. Эртен къатынгиши очакъны ягъагъанда ол алдындагъы гюнден къалгъан ашны

иситме къарай, шо бары да агълюню тойдурма етишежек. Тек бирден къонакъ гирип геле. Тайдырып къазанны да янгы ашны биширге тшошежек.

Яда булай бола, тойда жагъиллер гиевге ювукъ болуп олтура, тек бир-бирде озлерден уллулар гирип гелгенде, олагъа ер бермеге борчлу бола.

Яда тамазалар олтургъан къонакъюде яшлар да ойнап тура. Сонг бирден яшланы башгъа уйге чыгъаралар, неге тюгюл, тамазалагъа бир агъамиятлы ойгъа гелмеге тарыкъ.

Заманда бир мен-гъавчуман, балыкъ тутувчуман, атлыман деп эсеме геле. Гъар тюрлю ойланы артындан гъав этемен, тутаман, ерлеймен ва сонг къамучу уруп къувалайман. Бир-бирде буса мен къубагийик яда ат сама тюгюлменми экен деп де эсеме геле, мени ойлар, гъислер озлер сама излемейми, сонг тутуп, ерлеп, магъа буйрукъ берип юрюмек учун.

Дюр, ойлар ва гъислер тавлардагъы къонакъдай алданокъ билдирмей, чакъырылмайлы геле. Олардан къонакъдан ймик яшынмажакъсан, къачмажакъсан.

Бизде, тавлар элибизде, гиччи ва уллу, агъамиятлы ва агъамиятсыз къонакълар болмай. Лап гиччи къонакъ да бизин учун бек аявлу, неге тюгюл ол-къонакъ.

Лап да гиччи къонакъны гъюрмети уйесини лап уллусундан да артыкъ. Ол къайсы тараплардан гелгенин сорамай, посагъада къаршылайбыз, очакъгъа ювукъда ястыкъланы устье олтуртабыз.

Къонакъ бизде даим къаравулламагъан кююнде геле. Тек ол бир де ожакъны есиси учун къаравулламагъан адам тюгюл.

Шу китапны язмакъ деген ойлар магъа тавлардагъы къонакъ ймик гелди.

Яда булай бола, ялкып, не этегени билмей, тамгъа илинген къомузну къолунга алып, кюйленгенми экен

деп тергейсен, аста-аста къылланы тавушу макъамгъа айлана ва нечик танг къатгъанны да эсеме йырлап кеп аласан.

Яда жагъил адам хоншу юртгъа бир увакъ къуллугъуна баргъанда, уюне атгъа да миндирип къатын алып къайта.

Журналны аявлу редактору! Мен сизин кагъызда язылгъан тилевюгюзню яшавгъа чыгъараман. Бирздан мен Дагъыстанны гъакъындагъы китапны язма башлажакъман. Тек ярай буса мени гечерсиз, сен токъташдыргъан замангъа етишип болмажакъман. Хыйлы сокъмакълардан юрюмеге тшошежек, тавларда буса сокъмакълар нече де тик ва тар.

Мени Дагъыстанымны сиз айтагъан 9-10 япыракъгъа да чырмап болмасман. Ондан къайры, сиз «дагъыстанлыланы рагъмулу ишлери, загъмат уьстюнлюклери, оланы умутлары, тавлар элини бырынгъы адатларыны, обтген ва бутюнго яшавуну...» гъакъында язмакъны талап этесиз.

Мени гиччи къаламымны шонча юкню гетерме гючо чатмас. Ону учундагъы шакъыны тамчысына уллу озенлени, тав булакъланы, дюньяны ва бир адамны къысматын сыйындырып бажарылмас.

Уллу къуш-кёп къан, гиччи къуш-аз къан. Къушгъа гёре, къан да бола.

Айталар? Дюньяда Али болмагъан буса, Омар да болмажакъ эди. Эгер де гече болмагъан буса, эртенге де тувулунма себеп болмас эди.

Айталар:

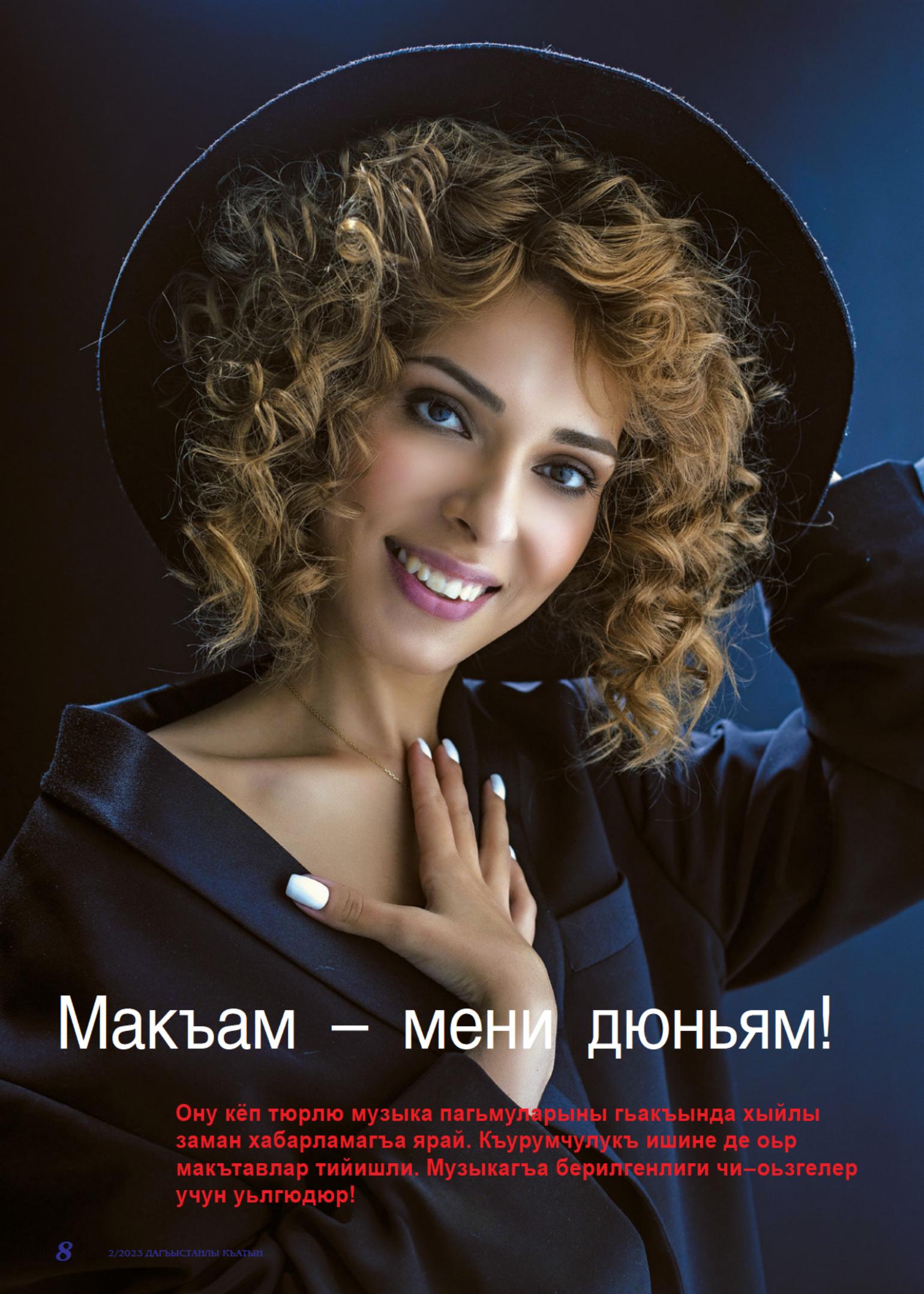
—Сен къайда тувгъансан, къаракъуш?

—Тыгъыс къакъада.

—Сен къайда учасан, къаракъуш?

Эркин гъавалагъа-кёклеге.

Макъам — мени дюньям!

Ону кѣп тюрлю музыка пагъмуларыны гъакъында хыйлы заман хабарламагъа ярай. Къурумчулукъ ишине де оър макътавлар тийишли. Музыкагъа берилгенлиги чи—оъзгелер учун уългюдюр!

Эмилия Робертовна Шигърагъимова – Дагъыстан пачалыкъ опера ва балет театрны баш хормейстери. Театр – инче гёзелликни, жагъилликни, исбайылыкны ва яратывчу ишине толу кюйде берилгенлени отаву. Эмилияны гёрюнюшю белгили кинолардагы къатынланы келпетлерин эсге сала, олагъа парх бере. Ону гийинеген кююне сёз тапма къыйы. Гъар репетицияда бары да артистлер хормейстерге къарай ва не гийип гелгенине айрыча тергев бере.

Сабур-саламатлы, инче тавушу булангы Эмилия уллу коллективни сюювюн къазанма бажаргъан. Мунда гъарисини оър даражалы атлары, савгъатлары ва уллу талаплары да бар.

Кёбюсю къызъашлар йимик, Эмилия да актриса болма умут эте эди, уьстевюне, ону музыка пагъмулары да бар: ол арив йырлай, фортепянону согъа. Школадагы озге дарсларына да бек жавашлы янаша эди, янгыз бешлеге охуй эди.

Озьюнде музыкагъа айрыча гъаваслыкъ барны англап, ол 2014-нчю йылда Магъачкъаладагы Г. Гъасановну атындагы музыка училищени битдире, 2019-нчю йылда буса, Саратовдагы Л.Собиновну атындагы белгили пачалыкъ консерваторияны уьстюнюлю кюйде тамамлап, оър музыка билим ала ва огъар академика хоргъа башчылыкъ этмеге ихтияр бериле.

Шо йылларда Эмилия Хор музыка театрны коллекиви булан гъар тюрлю бютюрроссия ва халкъара фестивалларда ортакъчылыкъ эте. Ондан къайры, театрдагы чальшыву булан янаша Саратовдагы «Актинна» деген уллу христиан дин байрамларда йырлайгъан яшлар хоруну башчысы да дюр эди.

2019-нчю йылны сентябр айындан тутуп, Эмилия Робертовна М.Кажлаевни атындагы инчесаният школадагы хор булан иш гёрме башлай. Школадагы ишинден къайры, опера ва балет театрны хорунда йырлай эди. Арадан бир ай оьтюп, огъар Виктор Плешакны «Контервильдеги гёзге гёрюнюв» деген мюзиклында Виржинияны ролюн берелер.

–Мени учун шо къаравулламагъан кюйде болду. Мен алда бир де спектаклдерде ролланы ойнамагъан эдим, шо саялы къужурлу да, гъалекли де ва четим де дюр эди. Къысгъача айтгъанда, леззет алдым. Бизин булан тизив москвалы режиссёр Наталия Горшкова ишлей эди. Сонг Константин Листовну «Севастополь вальс» деген оперетта да Зиночканы ролю болду. Шо ролну уьстюнден ишлей туруп, мен кёп затдан гёнгюм чыкъды, бир затны да бажармайман деген ойдан арчылып болмай эдим. Тек ахырда спектакль уьстюнюлю кюйде оьтгенине гъакъ юрекден сююндюм, – деп хабарлай Эмилия.

2020-нчы йылда ол Л.Собиновну атындагы консерваторияны аспирантурасына заочно охума

тюше. Ролланы ойнайгъандан къайры, ону хормейстер ишге де къуршама башлайлар ва 2021-нчи йылны май айында театрны баш хормейстерини къуллугъун ташшуралар.

Эмилия озю булан гъакълашма сюеген адамлардан. Ол озгелени алдында яхшы, арив болуп гёрюнме къарайгъанлардан тюгюл, гъакимлени алдында сюркючюлюк, тийишсиз макътавлар этип, «баш уруп» айлангъанын бирев де гъали болгъанча эслемеген, ол шону бажармай.

Ону бишген жыгъананы йимик, къара гёзлери, гъайбатлы чачлары кимни де тергевюн тарта. Илиякълы тавушу ва суйкюмлюлюгю буса алда бир де гёрмеген адамлар булан да умуми тил тапма имканлыкъ бере.

–Бизде токъташгъан хасиятлары ва къаравлары булангы адамлар ишлей. Гъар музыкант – гъар затгъа озюню пикрулары, ойлары бар айрыча келпет. Озокъда тюрлю- тюрлю чагъындагы коллектив булан ишлемеге тынч тюгюл, тек разисизликлени чечмеге музыка кёмек эте. Хор инг алдын низамдан башлана. Хорну ортакъчылары – оьзтёрече халкъ, олар ансамбль не зат экенни бек яхшы билеген адамлар, – деп узата Эмилия. – Опера хормейстерни аслу борчу – сагънагъа бир тюрлю тартынывну да билмейген, тарыкъ буса, макъамны спектаклни юрюшюне гёре алышдырма болагъан гъазир артистлени чыгъармакъ.

Мени учун опера ва балет театрдагы ишим – касбу даражада озсююмню бирдагы бир канзиси. Мен янгыз операгъа дирижёр болгъан адам озюн бажарывлу дирижёргъа гъысаплама боладыр деп эсиме геле. Опера – айрыча гююнерлени талап этеген музыка асар.

Эмилия хорну артистлери гъар спектаклде нечик къаст этегенни биле: театрны репертуарында хыйлы тизив салынгъан спектаклдер бар, шо гъар актёргъа озюню пагъмуларын толу кюйде гёрсетмеге ёллар ача.

Къайсы коллективни башчысы да, шолай хорну да, инг алдын озюне бакъгъан якъда талаплы болма герек, ёгъесе, сени коллектив къабул этмежек. Хормейстер—озю де йырлап да, къайсы музыка алатны да согъуп бажарма да герек.

Эмилия озюню агълю яшавуну гъакъында биревге де хабарламай, янгуз музыкадан таба ол негер артыкъ агъамият берегинин англама башлайсан.

—Тыш, орус ва дагъыстан академика музыкада хыйлы пагъмулу композиторлар бар. Оланы арасындан къайсын буса да бирисин айырып эсгермеге обтесиз къыйын. Тек озълени яратывчулугъу магъа ювукъ авторлар ёкъ демеге суймеймен. Мисал учун, Шуберт, Шопен, Брамс ва мен лап кёп сюеген француз композитор Дворжакны айрыча эсгерер эдим. Орус композиторланы айтгъанда: Чайковский, Рахманинов, Танеев, Шнитке, Свиридов. Дагъыстан классика музыкада, озокъда, Кажлаевге, Гъасановгъа, Керимовгъа, Агабавовгъа, Дагъировгъа тенг гелегенлери ёкъ.

Эмилия къаравчу гысапда республиканы озге театрларында да кёп бола.

—Орус театрда салынгъан «Чайканы», «Гартюфну», «Ричардны» ушатдым. Бираз алда лак театрны «Ахырынчы багъа» деген пьесасына баргъан эдим ва артистлени оюнундан бек рази къалдым.

—Бугюн арабызда театр гъа, айрокъда опера гъа, балетге барма тийишли гёрмейгенлер нечакъы да бар. Телевизор ва Интернет олагъа уьунден чыкъмай, дюньяны не еринде болуп турагъан спектаклге де къарама имканлыкъ бере деп гысап эте. Тек шолардан таба сама къарай буса, эрте-геч театр гъа да гележек,—деп иржая Эмилия.

Бирдагъы Эмилия театрны репертуарында гъалиги классика музыка кёп болгъанны бек сюе.

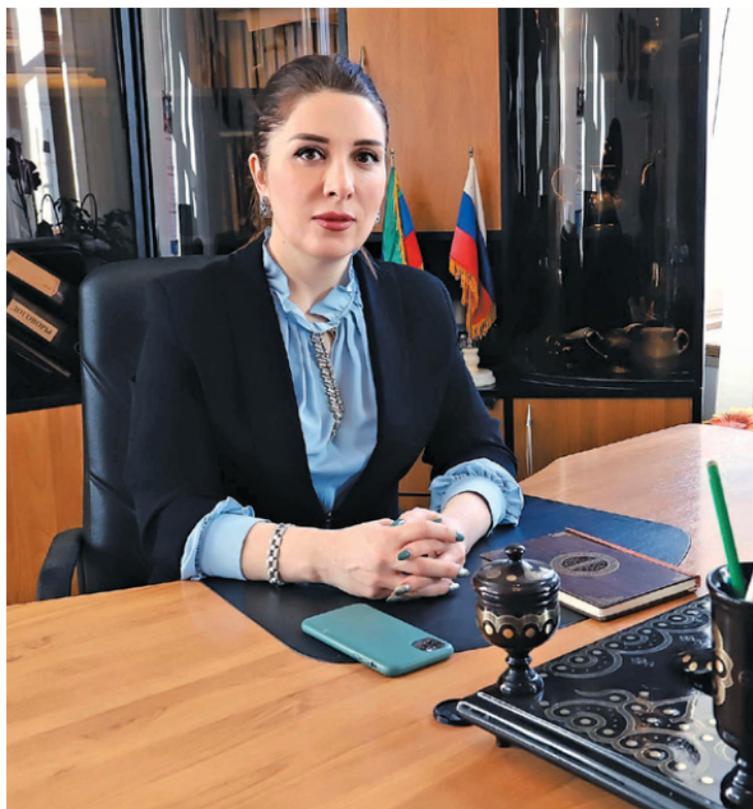
—Бизде салынагъан гъар опера дюньядагъы лап яхшы музыка асармы экен деп эсиме геле. Мунда бир де осал музыка чалынмай. Шолай музыка булан ишлей туруп уллу сююнч, къуванч аламан деп Эмилия Шигърагъимова бизин лакъырыбызны жамын чыгъара.

Биз пагъмулу хормейстерни музыка проектлерини гъакъында узакъ хабарлама болар эдик. Тек музыканы гючюн, таъсирин сёзлер булан анлатмагъа къыйындыр. Бир сама тынглама тарыкъ!

Эмилиягъа гележекде яратывчулукъ уьстюнлюклени, янги къужурлу проектлени, спектакллени, концертлени, фестивалланы ва баш ролланы ёрайбыз!

Кёп савбол, музыка учун, Эмилия!

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

Гиччи ватаныма элтеген ёлум магъа бир заманда да узакъ гёрюнмеген эди. Бугюн буса чакъны къолайына да къарамай, сёйлеме сюегенлерден тюгюл эди, эки-уьч сёзден къайры затны эшитмедим. Нечик де, артда бир нече юртлардан обгюп, биз Табасаран районгъа етишдик. Язбашда ва гюзде бай табияты булангъы ерлер языкъ ва ялкъывлу суратлары булан къаршылай: тереклер ахырынчы япыракъларын ташлагъан ёл ягъа булан Украинадагъы асгер чараларда облген яшланы уллу портретлери салынгъан. Энниден сонг олар бир заманда да иржаймажакъ деген ой юрегингни яра эди...

Марага юртдан обтгендокъ, таксист патигъа охуду ва биз сыйлы терекге етишгеникни англадым. Мен шо ерни шоссагъат танымагъаным тамаша тюгюл, сегиз йыл алякъда мени иш ёлдашым Патимат Вагъитова булан бырынгъы адатгъа гёре, дос-къардашгъа савлукъ тилеп, бутакъларына явлукълар байлагъан терек еринде ёкъ эди.

—Терек къайда ёкъ болгъан?—деп сорайман таксистге.

—Сакъаллылар яллатгъан,—деди ол сабур кюйде.

Тюш замангъа Хучниге гелип токътадыкъ. Мунда Табасаран районну макъталгъан гимназиясы ерлешген.

Гимназияны директору Элина Атлыхановна Шигъмагъамматова бизин озюню гиччирек кабинетинде къаравуллагъан эди. Илиякълы жагъил къатынгиши, лап аслусу пагъмулу ва бажарывлу ёлбашчы мени лап четим соравлагъа да енгил, ачыкъ жаваплар берип болагъаны булан еледи.

БИРДАГЪЫ БИР НАСИПЛИ ЁЛУГЪУВ

–Элина Атлыхановна, мен билеген кюйде, сиз билим берив центрдагы ишигизге гиришгенде, районну башчысыны аглюсю эдигиз. Ким учун да тынч заманлар тыюл эди. Шогъар да къарамай, сиз гимназияны башчысыны борчларын кютюп бажаргъандан къайры, районну инг де яхшы, уьлгюлю охув идарасына айландыргъансыз. Сизге шо ишигизде Нурмагъаммат Жалилович кѐмек этдими яда шо сизин гъаракатыгъызны натижасы эдими?

–1989-нчу йылны март айында Хучниде «Табасаран» деген хали согъувчу бирлешивню къасты булан яшлар баву ачылды. 1993-нчу йылда районну билим берив управлениесине къошулду ва «Яшлар баву – школагъа» айланды. Арадан сегиз йыл оьтюп, мени директор этип белгиледилер. 2006-нчы йылда буса, бютюн коллективни къошуму, гъай этивю булан гимназия деген атны алдыкъ.

Озокьда, лап къыйынлы масъалаларыбызны чечивде Нурмагъаммат Жалиловични кѐмеги тиймеди деп айтмагъа болмайман. Буса да, устьюнлюклеге этишмек учун бизин тизив коллективибиз бар эди ва мен бир де уьйренме тартынмай эдим. Лап да яхшы муаллимлерим мени охувчуларым эди. Мен гъали де олардан дарслар аламан. Шо лап да гъакъыллы педагогика.

Мен Краснодар академияны экономика факультетин битдиргенмен, тек педагогика билимлени алма гереклигин гъис эте эдим ва ДГПУ-ну педагогика ва психология факультетине тышдюм. Мени учун анадаш Дербент шагъарымны яшлар бавларына бара эдим, заведующийлери, тарбиялавчулары булан гъакълаша эдим, гъасиликалам, алгъа юрюмек учун сынав ала эдим.

Бугюн «Юлдаш» деген билим берив центр–алдынлы кѐп тармакълы комплекс. Артдагы беш йыл Табасаран районну охув идараларыны арасында биринчи ерде юрюйбюз. Озокьда оьтген ёлубуз тынч тыюл эди. Гъали центрда табасаран районну 17 юртундан яшлар билим ала, 23 класда 385 яш охуй ва 270 яш яшлар бавуна бара.

Бизин центрны битдиргенлер пачалыкъ экзаменлерин устьюнлю кюйде ва Москваны, Санкт- Петербургну, Иванованы, Саратовну, Новосибирскини оьр охув ожакъларына тыше. 29 яш охувун алтын медальгъа битдирген, оланы арасында районну башчысыны грантлар алгъанлар да бар.

«Юлдаш» центрда патриот тарбиялавгъа айрыча агъамият бериле. Педагогика коллективни сиптечилиги булан район центрда Уьлу Ватан давда жан бергенлени эсделиги къурулгъан.

Россияны къыбла регионларыны яшларыны патриот форумунда бизин «Юлдашны» жагъил асгерчилери Жалил Шигъамагъамматов ва Марат Гъажиев алтын ва гюмюш медалланы къазангъан. Оланы Москвадагы Устьюнлюкню Парадына чакъыргъан.

Центр бугюн пагъмулу яшлар булан ишлейген майданчагъа айлангъан. Биз халкъара, федерал ва район даражаларда оьтгерилген илму конференцияланы юзден де артыкъ ортакъчысын гъазирлегенбиз.

–Шо устьюнлюклени кюрчулери недир?

–Гъалиги билим берив идараларда бугюнго программаланы яшавгъа чыгъармакъ азлыкъ эте, оьзге, дагы да асувлу къайдаланы къоллама тыше. Шо мурад булан биз центрда «Юлдузлар» деген илму къурумну ачдыкъ. Педагоглары касбу даражасын артдыривгъа байлавлу ахтарывлар юрютдюк.

Гъали бизин гимназияда районну лап да яхшы муаллимлери ишлей.

–Бизин охувчуларыбызгъа дагъыстан къатынланы къысматы гъакъында охума иштагъы бар. Сиз объюгюзню яшавугъузну гъакъында хабарласагъыз арыв болар эди.

–Мени къысматыма кант этмеге кююм ёкъ. Ол магъа агълю черимни, герти адамны танглама имканлыкъ берди. Мен Табасаран районну Сиртыч юртунда тувгъанман. Сонг бизин агълюбюз Дербентге гёчген. Шо шагъарда бизин ата-анабыз бир-бирибиз булан таныш этген. Балики, шо ону яшавундагъы четим девюр болгъан буса да ярай. Магъа бир тюрлю хабарлар етише эди. Тек мен политикагъа къошулгъан адамны яшавунда хыйлы четимликлер ва намартлыкълар болагъанын англай эдим.

Бугюн йимик эсимде, ол бизге уьубюзге гирип гелди, мен буса столну алдында тептеримни ачып токътагъанман. Ол салам берип, столгъа ювукъ болду. Тептеримни алып: «Сеникими?»–деп сорады. Сонг: «Нече де тизив хатынг бар»,–деди. . .

–Мени эрим бек гъакъыллы, тавакаллы, оър билимли адам. 26 йыл бирче яшап, яшавумну ону булан байлагъаныма бир де гъёкюнмегенмен. Озокъда кёп затны башыбыздан гечирдик, тек къайпанмадыкъ, ону биринчи къатындан тувгъан яшы да мени къабул этди. Мени учун шо бек агъамиятлы эди, агълю–мени аркъатаявум ва къалам. Шо къаланы ичинде буса, бары да зат гелишли болмагъа герек. Бизин уланыбыз Сандро Москвада яшай, Марта–Магъачкъалада. Экинчи къызыбыз Эльвира медакадемияны битдирген, эрге баргъан. Бирдагъы уланыбыз Жалил Москвада

охуй– халкъланы дослугъуну университетини студенти. Лап гиччибиз Асадулла 7-нчи класгъа юрой. Шолай табасаран агълюлени мердешлерин узатып яшайбыз.

Бизин исси лакъырны эшикге къагъылагъан тавуш бёле. Кабинетге эки жыйнакълы, бойлу-сойлу жагъыл уланлар гирип гелди. Саламлашып, сорашып битгенде: «Муаллимлерибизни гёрме гелгенбиз»,–деди. Олар гимназияны битдирген Хасболат Мусаев ва Казбек Ханалиев болгъан экен. Хасболат Санкт-Петербургдагъы Жуковну атындагъы милли гвардияны институтунда охуй, Казбек Новосибирскиде асгер институтда офицер болма гъазирлене.

Хучниден мен гёнгюм гётерилип, хошланып гете эдим. Дагъыстанда шолай педагогика коллективлер де бар экен.

Яш наслуну тарбиялав–оланы яшав маънасы, шо саялы мени уьлкемде бары да зат яхшы болажакъгъа инанаман!

Ахырынчы сёз

Лакъырыбызны ахырында Элина Шигъмагъамматовагъа Нюрмагъаммат Жалиловичге Хучниде табасаран адабиятны классиги Мирза Калукскийге эсделик салгъаны учун баракалламны билдирмекни тиледим. Ондан къайры, ол Надиршагъгъа къаршы ябушгъан халкъ асгерлени башчыларыны бириси. Йыллар обтоп, шо эсделикни агъамияты дагъы да артажакъ. Рагъмулу ишлер–шо да халкъны тарихини эсделиги .

Сувайнат ИСРАПИЛОВА

Къаягентлилени бай тарихи, маданияты кеплени тергевюн тартгъан. Бираз алларда белгили журналист Р. Ройтман да онда сапар этип, къужурлу макъала язды. Шону булан сизин де таныш этмеге сюебиз.

ТАРИХИН ТАС ЭТГЕН ТАЛИГЫН ДЕ ТАС ЭТЕР

Тезде гъар къаягент ожакъны озтѣрече накъышлары булангъы чубукълу мердешли къумукъ хана-паласлар безей эди. Амма ерли адамлар бырынгъы саниятын унутуп, оланы сокъмайгъаны нече-нече йыллар бола эди. Балики, даимге тюгюлдюр. Яхшы тергев этип къараса, къаягент паласдагъы накъышлар ата юртгъа парх береген йимик гѣрюне. Орамлагъа, тыгъырыклагъа ошайгъан гъызлар, башгъалары буса уйлени, очарны, межитни эсинге сала. Къырийындагъы лап уллусу школа буса ярай.

Къаягентдеги маданият уйню бир мююшонде орунлашгъан китапханада анадаш эли учун жаны авруйгъанлар янгы кружок ачгъанлар. Кружокда школаны охувчу къызлары

ата-бабаларындан къалгъан усталыкъны янгыртып, адатлы хали-паласланы сокъма уйрене. Яш наслугъа эжелги саниятны сырларын ачагъан усталар Барият Алавова ва Гъалимат Абдулкъапарова айтагъангъа гѣре, шо–ишни лап жаваплы ва айрыча тергевню талап этеген ери: текаран янгылыш болсанг, палас къынгыр-чунгур кюйде гетежек. Олар янгыз бу иш булан долана туруп эки жумалар сама къалагъаны да негъакъ тюгюл.

Озлер къаягентлилер паласларына хана-паласлар дей, демек, уй булан байлавлу. Оьлчевлери де тюрлю-тюрлю бола. Устаны аслу иш алаты–гъайванланы мююзюнден этилген киртиле. Шону кѣмеги булан олар бир йипни бирисинден айырала.

УСТАЛАР КЪАЛМАГЪАНДА...

–Биз хали агъач уьлгюлени хыйлы заман излеп турдукъ. Тек, насипге, бир ожакъда анасыны эсделигине шону ташламай бугюнге ерли сакълап тургъанлар,–деп хабарлай Къаягент районну маданият управленийесини башчысы Умукъюсюм Агъаева. –Мен хали согъувну янгыртмаса ярамай деген ой булан нечакъы заман юрюдюм, нечакъы менде шогъар гъасиретлик бар эди. Шоланы гъали де согъуп бажарагъанлар булан бирге, эжелги саниятыбызны да даимликге тас этербиз деп талчыгъа эдим.

Умукъюсюм бизин Зулайха Османова булан таныш эте. Ол Совет Союзну заманларында хали согъувчуланы артелини башчысы болгъан. Юртлу

къатынлар хоншу Избербаш шагъардагъы цехни касбучулары деп гысаплана. Тек аслу ишин гъариси озъ абзарында, уьюнде этиц, сонг гъазир халилени цехге ташшура болгъан.

–Паласланы согъув гетген асруну 80-нчи йылларына ерли юрюлюп турду, гъар ожакъда хали агъачлар бар эди,–деп эсге ала. У.Агъаева.

–Сонг Молдавияны, Тюркияны, Китайны халилери арагъа чыкъды – шоссагъат ерли паласланы къыйматы тебен тюшдю.

Бизинкилер дагъы шо авур, инживлю иш булан авара болма суймеди. Юртда паласлар янгыз уллу чагъындагъы къатынларда ва мени йимик къайпанмайгъан патриотларда сакълангъан эди.

Бир заман адамлар эсги паласланы гъали шоларда гъажатлыкъ ёкъ деп, чёплюкге ташлай эди, фабриклерде этилгенлерине алышдыра эди.

Эсимде бар юртгъа бир адамлар гелди. Билмеймен олагъа ким деп айтмагъа тийишли экен, къол булан согъулгъан паласланы кепеклеге сатып ала эди яда оланы орнунда учуз, гёлемсиз халилени бере эди. Юртлуларым шо заман озълени паласларыны герти багъасын билмей эди, озълени алдатагъанын англамай эди. Алдын буса шолар палассыз къызыашны эрге де алмай болгъан,–деп узата Умукюсюм. – Яш тувгъанда да паласны савгъат эте болгъан. Биринчи абатларын да шо паласдан алгъан, оьсгенчеге уьстюнде де ойнагъан. Адамны ахырынчы ёлуна узатагъанда да паласгъа чырмап къабурлагъа элте эди.

Ондан къайры, башгъа янын да эсгермеге ярай. Алгъасавлу кюйде огъар-бугъар акъча тарыкъ болуп къалса, сатып масъалангны чече эдинг. Алывчулар табылмай къалмай эди. Мени озъюмню беш паласым бар эди. Бирисин къызыма бердим, экисин–гелинлериме, къалгъан экисин де торунларыма савгъат этермен.

Озокъда, гъар къаягент агълюде

паласлар согъула эди десем дурус болмас. Тек гъар орамда эки уста сама бола эди. Мени улланам бир де хали агъачланы алдында олтурмагъан, ону бютюн оьмюрю маданият тармакъда чалыша гелген, анам телеграфистка эди. Олар паласлар сокъмаса да, мен яшдан берли шо ишге тергев бере эдим. Юртда оьгесиз бажарывлу хали уста деп гысапланагъан Умгъайбат баживлеримден чыкъмай эдим. Школадан бош заманымны оларда йибере эдим.

ПАТРИОТ ГЫС ДЕГЕН НЕДИР?

–Гъали адамланы башгъа талаплары, башгъа имканлыкълары бар. Ожакъларда эжелги затлар къалма да къалмады десе де ярай. Бир-эки агълюде табылса да, шоланы да уьй есилери бек асырап, аявлап сакълайлар,– дей Умукюсюм.

–Айтагъаным, бырынгы саниятыбызны янгыртма бир тюрлю онгайлыкълар тувулунамы экен деп эсиме геле. Биринчи абатларыбызны алгъанбыз деп ташдырып эсгермеге боламан. Ёкъ, биз паласларыбызны сатмакъ, къазанмакъ учун сокъмайбыз. Шо–бизин халкъыбызны халкъ гысапда арагъа чыгъарагъан, танытдырагъан, оьзтёречелигин гёрсетеген кюрчю-тамурлу маданият белгилерини бириси. Шо гъар айтыладыр патриотлукъ деп. Тилибизни, адат-мердешлирибизни, саниятларыбызны унутсакъ, бизден не миллет бола? Тюзюн айтгъанда, арабызда шону англап битмейгенлер де ёкъ тюгюл. «Я, негер тарыкъдыр бу аваралар. Гъона, бар чы иран паласлар, халилер. Жанынг суйгенингни ал!»–дейлер. Гъали биз кружок кьургъанбыз, кружокну ишине 12-16 йыл болагъан къызыашлар кьуршалгъан. Олар усталарыбыз этген гёзел, сигърулу паласлагъа къарап, шо бизин ата юртубуздан чыкъгъан саният экенине инанып да битмейлер.

–Ата-бабаларыбыз къоллап гелген накъышлар девюрлер оьте туруп да алышынмагъан кююнде къалгъан. Амма ренкленг гъар уста оьзю танглай. Бир вакъти хали согъувчуларыбыз ят накъышланы къоллама къарагъан эди. Уллуларыбыз: «Ярамай! Шо бизин палас болмажакъ», – деп тез токътата.

ЯШДА ГЁРГЕН ЯШЫНМАС...

–Аслу ишни Барият эте, ол герти уста, мен буса огъар кёмек этемен,– дей саламат кюйде Гъайбат Абдулкъапарова. – Ахырынчы паласымны мен 1989-нчу йылда сокъгъанман. Шондан берли хали агъачланы алдында бир де олтурмагъан эдим. Амма къолларым унутмагъан. Яш заманымда анамны янында сыйынып: «Мен де сокъма суюмен»,–деп инжитме башлайгъанда: «Сен гъали де гиччисен. Бар онда кьурчакъларынг булан ойна», – дей эди. Тек сонг, мен бироз оьсгенде, бирче сокъма башладыкъ. Школадан гелгендокъ, ахшам вакъти болгъанча анам булан иш уьстде бола эдик. Сонг муаллим болуп ишлеме башладым. О заманларда орта гысапдагъы айлыкъ алапалар 70-75 манатдан артмай эди. Бир халини багъасы буса 350 манатгъа етише эди. Биз сатып алагъан йишлени багъасын тайдыргъанда бизге шондан 150 манатлар къала эди. Шону тенг яртысын анам магъа бере эди, шо да мени учун экинчи алапа болуп токътай эди.

УЛЛАНАСЫНЫ ЭСДЕЛИГИНЕ...

Китапхананы тамларын эки уллу стенд безей. Бирисинде–фашизмни елкетамурун сындыргъан Уллу Ваган дагну ортакъчыларыны суратлары. Башгъасында – усталар, загъматны алдынлылары. Шо суратларда Гъайбатны ата-анасы да бар.

О замангъы хали согъувчуланы эсге алгъанда, биринчилерден

болуп, озокда, Кайханум Селдерованы атын эсгермеге тюшедир. «Алтын кьоллар» деп шолай усталагъа айтыла болгъандыр. Ону школада сурат этивден дарслар юрютеген торуну Иса Исаев улланасыны эделигине багъышлап, бырынгы накъышланы уьлгюлерин кыя. Бираз алда ата юртуну эжелги саниятыны гъакъында уьчюнчю китабын басмадан чыгъаргъан.

–Мен 25 тюрлю хали накъышланы суратын этип алгъанман. Шоланы гъарисини озъ аты бар. Аслу гъалда къаягент хали-паласларда «тёбе», «битик», «гъайкел», «канзилер», «къайчылар», «батгъычлар», «къарлыгъач» деген накъышлар кьоллана, – деп хабарлай Иса Исаев.

БОЯВ ТАМУР, КЪОЗ, КЪАТЫНТУЗЛУКЪ

Хали согъувчулар йиплер учунгъу юнню аслу гъалда тавларда турагъан халкълардан сатып алгъан яда башгъа малгъа алышдыргъан. Амалдан геле туруп, язбашда къырккылгъан юнню алма къаст этген: шо узун да, мукъаятлы да бола. Жувуп, сонг боявгъа гъазирлей эди. Йиририлген йипге тюс бермек учун, бояв тамурну, согъанны, кьозну, эмен агъачны ва къатынтузлукъну къабугъун ва озъге отланы кьоллагъан.

–Улланам ахырынчы йылларына ерли йиплени озъю ийире ва бояй эди. Шо–кёп заманынгны ва гючюнгню алагъан четим иш,–дей И.Исаев. Тюзю, бугюн де Къаягентде йипни эсги къайдаларда бояйгъан кюьлени унутмагъанлар бар. Мен шо масъаланы айрыча ахтарма сюемен.

Ондан къайры, ерли уста къатынлар дорбалар ва хуржунлар, акъчалыкълар учун ва бичен аракъланы ташымакъ учун белбавлар согъа болгъан.

–Бизин ожакъда да уллу дорбалар бар эди. Шоларда атам-анам гъар тюрлю емишни сакълай эди. Дагъы да эсимде бар, яш чагъымда магъа

анам «халили портфель» согъа эди. Мен шону булан бек оьктем бола эдим,–деп эсге ала Иса.

ГЁЧЮВЧЮЛЕНИ ВАТАНЫ

Кружокгъа юрюйгенлер уйлериине гетдилер. Дарс беривчулер де, библиотекеаны къуллукъчулары да бирче жыйылып, озълени юртуну гъакъында хабарламагъа башлады. Алда бу юртну аты Гамри болгъан деп айта. Мунда Гамри озен де бар. Къаягентни атына байлавлу халкъарада тюрлю-тюрлю ойлар бар. Бир-бир адамланы хабарларына гёре, тёбечик, къая ерлерде ерлешгенге Къая (кая) ва гент (юрт) деген эки сёзден Къаягент болгъан. Бирлери айтагъан кюьде, тезде шонда йыланлар кёп экенге жамият тюзге тюшюп

юрт кьургъан. Бирдагъылар Къаягентни аты «къайы» деген тюрк-огуз къавумдан гелген деп белгилей. Бир-бир уйдурмагъа гёре, шо бойларда «къайы» деген гёчювчю халкъ ерлешген болгъан. Къаягентлилер эсгерген кюьде, олагъа хали согъувлар «къайы» деген тухумдан гелген. Гертиси, къаравулламагъан кюьде, шо пикруну тюрк кинематографистлер де белгилеген. Къаягентли къатынлар Осман империясыны кюрчюсюн салгъанлардан бирине багъышлангъан «Эртугрул» деген тюрк сериалда оланы чатырларына илинген алдынгы халилер бизин халилеге ошай дей. Шонда гёрсетеген къатынгишилер де бизин йимик йиплени бояй, согъа деп белгиледилер.

ГЪАЗИРЛЕГЕН АЛАВ АЛИЕВ

Ана тилни уйренебиз

Гьюрметли яшлар, бу гезик биз айтылган уллу алимибиз Абусупьян Акаевни сизин учун язган бек маъналы Къылыкъ китабындан пайдалы насигъатларын бермеге сюебиз. Неге тюгюл, уллулар сизин ушатгъанны сюе бусагъыз, гъакъыллы, эдепли, яхиы хасиятлы болмагъа герексиз. Адилли кюйде тарбияланган, англавлу, оър къылыкълы яш алтындан да артыкъ деп негъакъ айтмай. Олай яшлар гележекде янгыз ата-анасын тюгюл, савлай къумукъ халкъын да сююндюрежек. Сонг сизге: «Муна, халкъыны ва бары да инсанурлукъну герти, оьзден хасиятлы вакили»,—деп сизин булан оьктем болажакълар.

Абусупьян АКАЕВ

Баш

Адамны къаркъарасыны инг де аслу, герекли саны баш деп гысаплана. Гъакъыл – бизин ойлашагъан адамлар эте.

Гёзлерибиз айланабыздагъыланы гёрмеге, олагъа тергев этмеге кёмек эте.

Къулакъларыбыз тынгламагъа, бары да яхшылыкъланы, гёзелликлени оьзюьзге алмагъа имканлыкъ бере.

Адамны сёйлейген кююнден биз огъар ва ону ишине багъа бермеге болабыз. Бирев булан хабарлайгъанда, «дюр», «тюгюл» деген сёзлени айтмай, башын ари-бери чайкъап жавап бермеге эрши. Сонг да, айрокъда уллу адамланы янында сююнч ва башгъа гыслеригизни къычырып гёрсетмеге ярамай.

Арив тарбияланган адамлар чакъгъа, йылны вакътилерине гёре гийинмеге тарыкъ. Мисал учун, яй айда тон, бёрк гийип, къышда буса энгил гёлек, къалакъай гийип чыкъмагъа тюшмей.

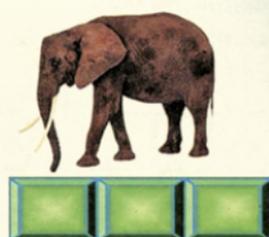
Халкъ жыйылагъан ерде башын тарамагъа, бары адамны къаратып къашымагъа, палхуз, эрши гийинип, уюшгъан чачларыгъыз булан айланмагъа арив тюгюл.

ТАПШУРУВЛАР

Тюпде алманы ичинде бувунлагъа бёлюнюп гёрсетилген сёзлени къыйышдырып язсагъыз, къайсы емишлени атлары берилгенни билмеге болажакъсыз.

Аявлу яшлар, биз гетген йыл жан-жаныварны атларын берген эдик. Шу тюпдеги суратларда къайсы жанланы гёресиз? Шоланы атларын бёлмелеге язып толтуругъуз ва олагъа байлавлу гиччирек хабар къурма къарагъыз.

Журнал в журнале

Фото взято из интернета

РАШИД РАШИДОВ

В этом году исполняется 95 лет со дня рождения известного даргинского поэта, переводчика, драматурга, народного поэта Дагестана Рашида Рашидова, лауреата Республиканской (ДАССР) премии им. С. Стальского 1970 года в области детской и юношеской литературы (за книгу «Соседи смеются»), лауреата общественной литературной премии им. О. Батырая (1972). Ему присужден почетный диплом Международной премии Ганса Христиана Андерсена за книгу «Хороший день» (1980).

Родился Рашид Рашидов 1 мая 1928 года в небольшом селении Ванаша-махи Сергокалинского района Дагестанской АССР. Трудовую деятельность начал с работы в родном колхозе. Затем окончил педучилище, пединститут и Высшие литературные курсы при литературном институте в Москве.

Более всего Р. Рашидов прославился как детский поэт. Его книги детских стихов, переведенные на языки мира, выходили огромными тиражами. Несколько поколений детей выросли на таких его книгах, как «Дети такие мне нравятся очень», «Хороший день», «У каждого есть друг», «Разбудить я хочу эхо», «Песня горского мальчика»...

Прославился Рашид Рашидов и как детский драматург. Его пьесы-сказки – «однорогий тур», «Житель Соколиной горы», «Ворона и чабан», «Снежный барс» с удовольствием смотрели юные зрители в дагестанских театрах.

ОТМЕТКИ

Ибрагим у нас бедовый,
Ибрагим у нас герой.
Каждый день с отметкой новой
Возвращается домой.
Единицу он несёт,
Словно кол для плетня.
Сам, как кол, у ворот
Встанет, голову склоня.
Как бычок на поводке,
Двойка хмурит брови,
Злая сорная трава,
Смотрит исподлобья.
Ну а тройка – та легка,
Вьётся, как дорога.
И на сердце паренька
Полегче немного.
А четвёрка – спору нет,
Лучше не бывает.
Ибрагим ест обед,
Песни распевает.
А когда получит пять,
Ибрагима не узнать.
Тут я, к сожаленью,
Не найду сравненья.

РОДИНА ОРЛОВ

В горах уже клубилась мгла.
Сидели рядом два орла.
– Скажи мне, где ты нынче был?
– Спросил один. – И что добыл?

Орёл орлу взглянул в глаза,
 Орёл орлу в ответ сказал:
 – Я утром возле моря был
 И рыбу вкусную добыл.
 – А что ты на море видал?
 – Я видел бесконечный вал.
 Он пену белую волок
 На ровный берег, на песок...
 На синюю морскую гладь
 Я не сумел ни сесть, ни встать.
 Туда бы хоть одну скалу!
 – Ты прав, – сказал орёл орлу.

СОЛНЕЧНЫЙ УРОЖАЙ

Луч в окне, на грядке, в луже...
 Ох, лучи и горячи!
 Тыква, чем других ты хуже –
 Собирай давай лучи!
 И айве отстать не гоже:
 Ты совсем ещё бела.
 А денёк такой погожий –
 Набирай давай тепла!
 Эй, гордячка-кукуруза,
 Не останься на мели –
 Больше солнечного груза
 Ты на плечи навали!
 ...А потом зима настала:
 Ходят в небе волны туч...
 Очень жадным солнце стало –
 Бережёт свой каждый луч.
 Тыкву мать взяла в сарае,
 Разрубила пополам...
 Будто солнышко, играя,
 Вдруг пожаловало к нам!
 Достает сестрёнка вазу,

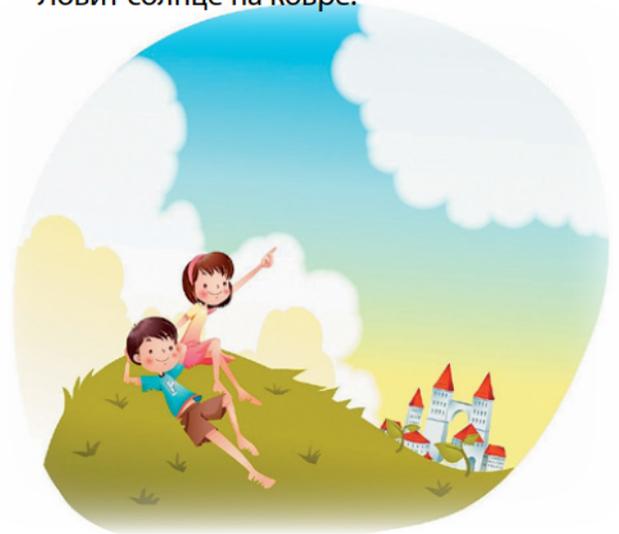
В ней – варенье из айвы...
 Будто осень входит сразу
 Прямо в золоте листвы!
 Кукурузы спелой зёрна
 Я рассыпал по плите...
 Будто звёздочки проворно
 Замерцали в темноте!

СОЛНЕЧНЫЙ ДЕНЬ

Напевая тихо что-то,
 В доме окна моет мать.
 У сынка – своя забота:
 Сел на коврик поиграть.

Вьются ласточки, мелькая, –
 Гнезда лепят над окном...
 Сквозь стекло сиянье мая
 Потекло в умытый дом.

Сын хохочет – слушать любо,
 Заливается в игре!
 Он – малыш. Всего два зуба.
 Ловит солнце на ковре.

ВЕСЕННИЙ ДОЖДЬ

Какой хороший дождь прошёл
 – Он разбудил стрижей и пчёл!
 Дождь вывел в поле ручеёк.
 Куда ты? Пропадёшь, дружок!
 А солнце славно так печёт,
 Как будто пирожки печёт.
 Бежит девчонка через май
 Вся мокрая, хоть выжимай.
 Промокли блузка и подол...
 Какой хороший дождь прошёл!

Мозги отварные с соусом

На 500 г мозгов:

- 1/2 моркови,**
- 1/2 пучка петрушки,**
- 1 маленькая головка репчатого лука,**
- 1 ложка разведенного уксуса,**
- 1 лавровый лист,**
- 4–5 горошин перца.**

Залить мозги холодной водой. Через 2 ч осторожно снять с них пенку (лучше всего – не вынимая из воды). Выложить в сотейник, добавить специи, соль и уксус, залить водой так, чтобы она только покрыла мозги, быстро довести до кипения, после чего закрыть крышкой, уменьшить нагрев и варить мозги до готовности. Сваренные мозги выложить на блюдо, полить томатным соусом, а сверху посыпать измельченной зеленью петрушки. На гарнир можно подать рассыпчатый рис или картофельное пюре.

Гуляш из мяса

На 500 г мяса:

- 1 кг картофеля,**
- 2 головки репчатого лука,**
- 1 ст. ложка муки,**
- 3 ст. ложки томата-пюре и столько же масла.**

Мясо (огузок, оковалок, лопаточная часть) обмыть, нарезать кубиками, посыпать солью, перцем и обжарить на сковороде с маслом. Затем добавить мелко нарезанный лук, мясо посыпать мукой и все вместе слегка поджарить. Подготовленное мясо сложить в кастрюлю, залить 2 стаканами горячего бульона или воды, добавить томатное пюре, 1–2 лавровых листа, можно также добавить сметану, накрыть крышкой и поставить тушить на 1–1,5 ч. Подать гуляш с жареным или отварным картофелем, посыпав мелко нарезанной зеленью петрушки или укропа.

Язык отварной

На 500 г языка:

- 1 морковь,**
- 1 корень петрушка,**
- 1 головка репчатого лука,**
- 1 лавровый лист,**
- 5 горошин перца.**

Вымыть язык холодной водой. Положить в кастрюлю, залить кипящей водой так, чтобы она только покрыла его, довести до кипения, удалить пену и, значительно уменьшив нагрев, варить без кипения до готовности (крупный говяжий язык варят 3–4 ч, телячий – примерно 2 ч). За 1 ч до окончания варки добавить коренья, нарезанные ломтиками, лук, специи и соль. Готовый язык вынуть из отвара, под струей холодной воды снять с него кожу, после чего положить в отвар и хорошо прогреть. Перед подачей на стол нарезать тонкими широкими ломтиками.

Можно подать язык с соусом из зеленого горошка: зеленый горошек (400 г) вместе с соком вскипятить, всыпать по вкусу соль и сахар, заправить мукой, растертой с маслом и сметаной. Залить язык приготовленным соусом.

ШПИНАТ

Листья шпината содержат комплекс витаминов, углеводы, органические кислоты, минеральные соли, значительное количество йода и много других биологически активных веществ. Шпинат полезен при депрессии, аллергии, заболеваниях органов пищеварения, помогает при переутомлении и даже уменьшает вероятность возникновения раковых и сердечно-сосудистых заболеваний. Но главное – улучшает работу зрительной системы и помогает восстановить зрение.

РЕЦЕПТЫ

Листья шпината полезны при вялости кишечника и усиленном газообразовании.

Отвар. 10 г мелко нарезанных листьев залить стаканом кипятка, потомить 5 минут, остудить и пить перед едой по полстакана.

Постная ботвинья. Взять по пучку шпината и щавеля, измельчить, потомить на сковороде, добавив немного воды, протереть через сито, пюре охладить, развести квасом, добавить по вкусу сахар, лимонную цедру, поставить в холод. При подаче можно добавить по вкусу кусочек отварной рыбы, зеленый лук, укроп.

СЕМЕНА ПОДСОЛНЕЧНИКА

Подсолнечное масло – один из самых известных продуктов в мире. Оно применяется как слабительное и желчегонное средство при лечении воспалительных заболеваний кишечника и желчекаменной болезни, для профилактики атеросклероза. Очень полезны для организма семена подсолнечника (семечки). Они содержат большое количество жира, ценные растительные белки, углеводы, клетчатку, лецитин, макро- и микроэлементы, витамины группы В, являются одним из самых богатых источников витамина Е.

РЕЦЕПТЫ

Салат из моркови и семечек. Требуется 1 стакан натертой моркови, 2 ст. л. очищенных семечек и 2 ст. л. сметаны. Все компоненты перемешать, дать выстояться 1 час до выделения морковного сока. Принимать 1 раз в день во время еды в течение недели.

Масло. Принимать по 1 ст. л. 3–4 раза в день как слабительное и желчегонное средство.

Для лечения стоматита, пародонтоза набрать в рот подсолнечное масло и полоскать на протяжении 10–15 минут, выплюнуть, тщательно прополоскать рот водой.

КАПУСТНЫЙ БЕЛОК

По содержанию белковых веществ белокочанная капуста обогнала многие корнеплодные овощи. Имеется особый «капустный белок» – витамин, способствующий излечению от язвенной болезни желудка и кишечника. Рекомендуется капуста при гастритах, болезнях печени, а также при язвенных и спастических воспалениях толстой кишки, при почечнокаменной болезни, бессоннице. При пониженной кислотности желудочного сока, заболеваниях нервной системы, упадке сил следует принимать капустный рассол в теплом виде.

РЕЦЕПТЫ

Настой. 1 ст. л. свежих листьев капусты измельчить, залить 0,5 л кипятка, настаивать 8–10 часов и принимать по 1/4 стакана 3 раза в день за 15 минут до еды для укрепления иммунитета.

Рассол. Принимать до еды 1–2 раза в день в теплом виде, начиная с 1–2 ст. л. и постепенно увеличивая разовую дозу до 0,5 стакана.

Внимание! Рассол противопоказан при высокой кислотности желудочного сока, обострении язвенной болезни, при желудочных кровотечениях.

Здоровый образ жизни для детей

Быть здоровыми, красивыми, полными сил хотят и взрослые, и дети. А что для этого нужно делать? Всего лишь знать и выполнять правила здорового образа жизни.

Что же это такое – здоровый образ жизни?

Здоровый образ жизни – это действия, нацеленные на укрепление здоровья. Итак, чтобы быть здоровым, нужно не пренебрегать правилами личной гигиены и режимом дня, правильно питаться и заниматься спортом.

Личная гигиена

Чистота – залог здоровья

Главное требование гигиены – держать тело в чистоте. Это избавит вас от риска получить заболевания, связанные с размножением бактерий и паразитов. Для этого надо соблюдать элементарные правила гигиены.

1. Обязательно чистите зубы после утреннего пробуждения и перед сном.
2. Регулярно мойте голову.
3. Содержите в чистоте расчёски, резинки и заколки для волос.

4. Принимайте душ или ванну 2 раза в день.
5. Обязательно мойте руки по приходу домой, до и после еды, после игры с животными, до и после туалета.
6. Уделяйте внимание чистоте вашей одежды и обуви.

Режим дня

Сидеть да лежать – болезни поджидать

Вы скажете, что режим дня придумали родители, воспитатели и учителя. Совершенно верно! Именно этим людям небезразлично, как себя чувствуют дети, с каким настроением они принимаются за уроки и занятия, найдётся ли в течение дня время на еду и развлечения.

Итак, режим дня – это правильное распределение времени на сон, работу, питание и отдых.

Бывает, что мы нарушаем режим дня: поздно встаём, едим, когда захочется, смотрим фильмы или мультики допоздна, валяемся на диване. Но если человек будет так жить всегда, то он станет капризным лентяем, а без правильного питания и прогулок на свежем воздухе он ещё и заболеет.

Значит, основа правильного распорядка дня и хорошего самочувствия – это:

- Нормальная продолжительность сна (школьник должен спать не менее 9–10,5 часов).

Иллюстрация К. Ротова к стихотворению А. Митты «Чудо-кровать»

• Соблюдение времени отхода ко сну и ежедневного пробуждения.

• Соблюдение графика приёма пищи.

• Соблюдение баланса между учебными занятиями в школе и дома с активным отдыхом и пребыванием на свежем воздухе. Вернувшись из школы, ребёнок должен пообедать и обязательно отдохнуть. Отдых составит около 1–1,5 часа, без чтения книг и просмотра телевизора. Начинать выполнение домашнего задания рекомендуется с наименее тяжёлых предметов, переходя к более сложным. Через каждые 30–40 минут выполнения уроков следует проводить 15-минутные перерывы (с физкультурминуткой под музыку).

Вы можете построить свой режим дня, посоветовавшись с родителями. Главное – найти в себе силы соблюдать этот режим!

Правильное питание

Как жуёшь, так и живёшь

Понятно, что для детей готовят пищу взрослые. Понятно, что детям для роста и взросления нужно много сил. А получать всё необходимое они должны из пищи, богатой микроэлементами, минералами и витаминами. Отсутствие сбалансированного полноценного питания может обернуться испорченным на всю жизнь здоровьем. Поэтому нужно постараться есть всё полезное, что вам предлагают родители. Правила здорового питания достаточно просты и не требуют специальных навыков.

Ешьте богатые витаминами овощи и фрукты. Не отказывайтесь от тех овощей и фруктов, которые однажды показались вам невкусными, попробуйте их ещё раз, вдруг понравятся. Свежие овощи и фрукты не только утолят голод, но и пополнят недостаток полезных веществ.

Употребляйте кисломолочные продукты (кефир, простоквашу, творог, сметану и проч.). Они содержат полезный белок и способствуют нормальному пищеварению.

Ешьте каши. Они содержат сложные углеводы, которые позволяют организму быть энергичным и бодрым в течение многих часов. В качестве гарнира каши отлично гармонируют с мясом, рыбой и овощами.

Не отказывайтесь от мяса. В мясе содержится огромное количество полезных веществ, таких как железо, калий, фосфор. Они дают организму силы и возможности правильно развиваться и бороться с болезнями.

Совет. Не торопитесь во время еды, хорошо пережёвывайте пищу. Это спасение для желудка и всей пищеварительной системы. Специалисты рекомендуют жевать пищу не менее двадцати раз.

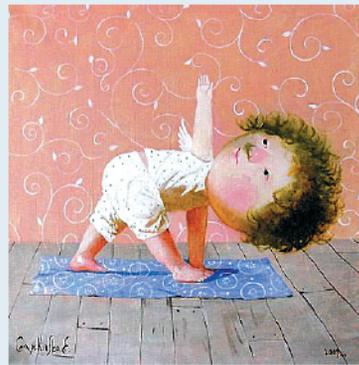

Фотограф Саманта Ли создает картины из обычной еды.

Спорт и физические нагрузки

Двигайся больше – проживёшь дольше

Чем меньше мы двигаемся, тем больше риск заболеть. Хорошо, если у вас много свободного времени. Вы можете посещать спортивные секции, упражняться в тренажёрном зале или танцевать. Вариантов очень много. Но что же делать, если

Картины Евгении Гапчинской

вы занятой человек и почти не имеете свободного времени? Тогда начать день необходимо с утренней зарядки, которая поможет перейти от сна к бодрствованию, позволит организму активно включиться в работу. Выполнять упражнения надо в определенной последовательности: вначале потягивания, затем упражнения для рук и плечевого пояса, затем для туловища и ног.

Заканчивают зарядку прыжками и бегом, после чего делают упражнение на восстановление дыхания.

Посвятите зарядке 10–15 минут, и ваше тело всегда будет в отличном состоянии.

Помимо зарядки к физическому воспитанию относится активное пребывание на свежем воздухе: подвижные игры и/или ежедневные прогулки на роликах, велосипеде и проч. Физический труд, гимнастика, прогулка, бег и т.п. улучшают кровообращение, дают энергию, хорошее настроение, здоровье.

Отказ от вредных привычек

Мы не станем углубляться и долго говорить о вредных привычках. Это общеизвестный факт. Мы очень надеемся, что каждый из вас, наших читателей, ценит своё здоровье и уже давно принял решение никогда не быть зависимым.

Хотите быть лучше, сильнее, веселее? Тогда начните вести здоровый образ жизни. На самом деле, вести ЗОЖ намного проще, чем можно подумать. Просто начните с малого. Давайте сами себе задание (встать вовремя, не забыть почистить зубы, поесть до выхода в школу, собраться и сделать уроки за 40 минут и др.) Выполняйте их и планомерно формируйте новые полезные привычки.

**ЗНАЕТЕ
ЛИ ВЫ?**

СЕЛЬДЕРЕЙ считался священным растением у древних египтян и греков. В природе сельдерей растет «по колено» в воде, и у него всегда влажные, «плачущие» листья. Греки сплетали из сельдерея венки для победителей. Такими венками в Древней Греции награждали героев популярных спортивных и музыкальных состязаний. У нас венки из сельдерея гордо носили придворные Екатерины Второй. При этом они смеялись над иностранцами, которые ели эту траву. Позже именно у европейцев мы научились употреблять сельдерей в пищу. С древности сельдерей был причислен к афродизиакам и входил в бальзамы и микстуры, повышающие потенцию и разжигающие страсть. Известный популяризатор магической кулинарии американка Патрисия Телески утверждает, что сельдерей ассоциируется с огнем и Меркурием, а значит, излучает могучую солнечную энергию. Он должен постоянно присутствовать на столе, так как усиливает уверенность в себе и обостряет логическое мышление.

ДОМАШНЕЕ ЗАДАНИЕ *ИЛИ* ДОКТОРСКАЯ ДИССЕРТАЦИЯ?

Ваше чадо сидит за домашним заданием несколько часов кряду. То ли дурью мается, то ли действительно много уроков задали...

ЗАЛОЖНИКИ НАШИХ АМБИЦИЙ

Многие родители, пойдя на поводу у своих амбиций, отправляют детей в престижные лица, гимназии, классы с углубленным изучением отдельных дисциплин. Конечно, приятно осознавать, что твой малыш – будущая суперзвезда, но не стоит переоценивать уровень его умственных способностей. Может оказаться, что ученик просто «не потянет» перенасыщенную программу, учение превратится в мучение, а уроки действительно будут делаться нескончаемо долго.

ЗАГРУЗКА ИЛИ ОТСИДКА?

Когда ребенок здоров и по своему развитию готов усваивать школьную программу, на подготовку к урокам (в зависимости от возраста) ему достаточно от 2 до 4 часов. Возможно, дети просто не могут сосредоточиться на уроках, особенно если после школы прошло совсем немного времени. По гигиеническим нормам между занятиями в школе и дома должно пройти не меньше 2–3 часов, и лучше на свежем воздухе. А мы, родители, чаще всего усаживаем детей делать домашнее задание в самое неподходящее время: либо сразу после школы, либо поздно вечером, чтобы контролировать занятия. С первых школьных дней приучите детей к тому, что домашнее задание требует такой же тишины и сосредоточенности, как и урок в школе. Уберите все лишние предметы с письменного стола, оставьте только необходимые книги и тетради или позволяйте создавать шумовой или музыкальный фон. Бывает, что ребенку просто не объяснили, как, в какой последовательности выполнять домашнее задание. Поговорите с ним и вместе определите, с чего лучше начать, как удобнее выполнять заданное.

«МАМОНТЫ» ЖИВУТ СРЕДИ НАС

Не удивляйтесь, но еще есть дети, которые любят делать уроки. Им нравится сам процесс: аккуратно расчерченные чертежи, заполненные каллиграфическим почерком дневники и так далее. А некоторые всерьез увлекаются каким-то предметом, читают дополнительную литературу, долго размышляют. Этим надо оставить в покое. И тем не менее следите, чтобы ребенок все-таки бывал на свежем воздухе, а не только сидел у компьютера.

1923-й

Октябрь Инкъялапны татавулу

Октябрь Инкъялапны татавундан биринчилай сув бакъдырылгъанлы 100 йыл бите. Татавул къазылгъанча, Денгиз ва Терск-Солакъ бойларда ерлешген шагъарланы ва юртланы обсююн болдурмакъ бек четим масъала эди. Порт-Петровскини сув булан таъмин этмек учун, Таргъу тавдан агъылагъан булакълар къоллана эди яда поездлер булан Шура ва Солакъ озенлерден гелтириле эди.

XIX асруну экинчи яртысында Дагъыстанны гъар тюрлю районларында сув имаратлар ишленме башлангъан. 1870-1880-нчи йылларда Солакъдан Порт-Петровскиге татавул тартмакъны масъаласына бир нече керен къаралгъан, тек гъар гезик проектлердеги янгылышлардан яда харж етишмейгенлигинден яшавгъа чыгъарылмай тургъан. XX асруда янгыргъан инкъялап ва ондан сонгъу ватандаш дав масъаланы дагъы да ариге теберген.

Нечик де, 1921-нчи йылны октябрь айыны 11-нде республикада зор субботник оьтгериле. Шо халкъ кьурулушну башланьву эди. Ишлени барышына ва кьурумчулукъ янына жавап береген айрыча штаб кьурула. Штабгъа Дагъыстан Совнаркомну председатели Ж.Кьоркъмасов башчылыкъ эте. Ондан кьайры, огъар кьемекчилер гысапда белгили инженерлер:

В.Эмиров, З.Темирханов, А.Эфендиев, А.Дайитбеков чакъырылгъан.

Татавулну «бютюн жамият» кьура эди десе де ярай. Минглер булангъы адамлар кьуршалгъан эди. Татавул – дагъыстан халкъланы дослугъуну, бирлигини герти эсделиги. Бары да районлардан загъмат гюплер гелген. Къазыв ишлерде аслу гьалда бел ва кирка къоллана эди. Заманлыкъ кьошларда тура эди.

Татавул СССР-де амалгъа гелтирилген биринчи уллу кьурулуш эди. 1923-нчю йылны май айында ишлени барышы булан таныш болмакъ учун, Дагъыстангъа М.Калинин, К.Ворошилов, С.Будённый ва озьге белгили пачалыкъ чалышывчулар гелген. Уьлкени бюджетинден гьукумат 4 миллион манат гьрсетген. Дагъыстан социалист республикаланы арасында биринчилерден болуп Загъмат Къызыл Орден булан савгъатлангъан.

Татавундан кьайры, Анжи аркъаны этегенде гьавуз ишленген эди. Шо гъар инженер Видади Эмировну аты кьоюлгъан эди. (30-нчу йылларда В.Эмиров сюрдююн этилген сонг, «вузовское» деген кьелге айлангъан).

Тезден кьаравулланагъан мюгьлет 1923-нчю йылны июль айыны 25-нде етишген. Татавулгъа озьенни суву бакъдырыла ва арадан эки жума

оьтюп, ачылыву оьтгериле. Шо заман Мосвада 1-нчи бютюнроссия юрт хозьяйство выставкада татавулну уллу макети салынгъан болгъан.

Татавул бир нече шагъарланы, онлар булангъы юртланы сув булан таъмин эте. Тюз бойлар тюрлене, алышына. Янгы юртлар оьсе, емиш ва юзюм бавлар оьсдюрюле. Юрт хозьяйство продукталаны тюшюмю 5-6 керенге артгъан.

Дагъыстанны Солакъдан башланагъан сув тамуру бир нече райондан оьтюп, 90 чакъырымдан Магъачкъаладан ва Каспийскиден оьтюп, Избербашгъа етише. Сугъарылагъан топуракъланы умуми майданы – 60 минг гектаргъа арта.

Татавулну бир нече керен янгы кюьде кьурма кьарагъанлар. 1944-нчю йылда, давну лап къызгъын вакътисинде кьатынланы, яшланы, кьартланы кьоллары булан татавулну бойлары генглешдирилген. Уллу ишлер 1960-80-нчи йылларда да оьтгерилген.

Озюкьда 100 йыллыкъ татавулну хыйлы масъалалары топлангъан, ичин тазалап турма тарыкъ, ягъаларын да барулар булан бебетме тюше. Юбилей йылында татавулгъа тергев берилер деп инанмагъа сюебиз.

Гюлнара АСАДУЛАЕВА

КИТАПГЪА АБУР КЪАЙТАРМЫ?

Инсанлар асрудан-асругъа яшав сынавун топлай туруп, озлдерден сонгъу наслулагъа къоюп гетмекни гъайын эте гелген. Маълуматлар минг йыллар булан китапханаларда сакълана. Гъалиги заманларда санав технологияланы таъсири булан айланадагъы бары да зат англашына. Шо китапханаланы чалышывуна да таъсир этмей къоймагъан. Нечик ишлей бугюн ва нечик болажакъ гележекде? Шо гъакъда Р.Гъамзатовну атындагъы милли китапхананы директоруну заместители Сарат Абдуллаевна Жабрайылова хабарлай.

Китапханалар ишин гъалиги шартлагъа гёре къурма къаст эте ва маълуматлар арагъа салынып ойлашылагъан, янгы билимлер алынагъан, маданият-ярыкъландырывчу, озге агъамиятлы чаралар оьтгерилеген, озюнде болма ва барма сюеген майданчагъа айлана бара, – дей Сарат Жабрайылова.

Гъар гюн ол охувчулар алда йимик, янгыз тахчаларда тизилип токътагъан китаплагъа хас, озтёрече ийисни нечик гъис этегенин гёре. Олагъа ювукъ болуп, ушатагъан китапны къолуна алып, ачып бир нече бетин охуп чыгъалар. Залдагъы адатлы пышлыкъ сени охума муштарлы эте. Китапханагъа мердешли кюйде ким де гелме бола.

– Гъар адамны мунда озюне онгайлы ерни, мююшню тапма имканлыгъы бар. Парахат охума, ёлукъма, пикру алышдырма... Китапхана гележекде де гъали йимик озюню алдагъы кююнде къалажакъ. Мен шо гъар инанма сюемен ва таныйгъанланы да, танымайгъанланы да басмадан чыккыгъан китапланы охума чакъыраман! Шо бир даимлик мердешге айлангъанны сюемен, – деп иржая китапхана ишин ветераны.

– Мени яш йылларымда, СССР-ни вакътилеринде китапхана кёп халкъ юройген, пайдаланагъан ер эди. Заманлар шолой эди. Гъатта тарыкъ китап учун бир нече гюн алда языла эди.

– Сиз яшавугъузну китапхана иш булан байлама яшдан берли умут эте эдигизми?

– Этмей эдим. Мен музыка булан иштагълана эдим, Агдамда Узеир Гъажибековну музыка школасында охудум, сонг Бакюдеги пединститутну музыка факультетин де битдирдим. Аты айтылгъан композитор Узеир Гъажибеков Агдамда тувгъан. Шо Тав Къарабагъдагъы шагъар ва мени гиччи ватаным. Мени уллатам Салагъ шону кюрчулерин салгъанлардан бириси деме де ярай. Агдамда биринчи таш уйлени къургъан. Сонг Дагъыстандан усталаны гелтирген, оланы

арасында кумукълар, аварлар, лаклар болгъан. Говкрагъа агълюсюн алма баргъанда, къатыны янгы ерге гечме суймеген ва огъар озъюню кърдаш къызы булан уйленмекни таклиф этген, тизив къатын болажакъ деп макътагъан. Шолай болуп да чыкъгъан. Шондан сонг мени атам да тувгъан ва агълюсюндеги мердешге гере оз-оьмюрю халкъына кѣмек этип гелген.

–Сиз Дагъыстангъа нечик ва къачан гѣчгенсиз?

–80-нчи йылланы ахырларында Азейрбайжанда, Тав Къарабагъда савутлу тюртшошвлер, къаршы турувлар башланды. Биз Дагъыстангъа гѣчмеге токъташдыкъ. Мени ата-бабаларым Лак районну Говкра юртундан чыкъгъан. Атам бизин республиканы яхшы биле ва сюе эди, бир де къардашлары булангъы байлавлугъун узмеген. Шо сюовню бизге де сингдирген. Биз азербайжан, лак, орус тиллени бир йимик яхшы билебиз ва сѣйлейбиз. Мен Магъачкъалагъа гелгенде, башлап умуми билим береген школада музыкадан дарсланы юрюте эдим, сонг Маданият министрликде, методика центрда ишледим. Ишлей туруп, ДГУ-ну социальный факультетин битдирдим. Шо заман Милли китапханагъа чыкъмакъны таклиф этдилер, мен де рази болдум.

Сарат Абдуллаевна (Абдулла-Къызы) Жабрайылованы коллективде абурайлар ва сюелер. Озъюню бай сынавун къоллап, китапханада гъар тюрлю фестивалланы, халкъ инчесаниятны байрамларын, конкурсларын, дагъыстан авторланы ва композиторланы ахшамларын озгтеривню мердешге айландыргъан. Ону сиптечилиги булан гъар йыл республикада «Юрегингни китаплагъа бакъдыр!», «Ана тиллени энемжаясы» деген фестиваллар юрюле. Ондан къайры, бютюн улкъеде болагъан «Гечеги китапхана», «Инчесаниятны гечеси», «Кинону гечеси» деген чараланы кърувчуларыны бириси. Ону гъаракаты булан милли тиллени клубу кърурлгъан.

Сарат Жабрайылова янгы ойланы яшавгъа чыгъарывда жанлы кюйде ортакъчылыкъ эте. Китапханада ишлеген чакъы вакътисинде Милли китапхананы бары да бѣлюклерини ишин жанландыргъан, яш наслуну патриот ругъда тарбиялавда кѣп иш этген, яратывчу кърурмлар булан байлавлукъ юрюте, шагъарланы ва районланы китапханаларында маданиятны ва инчесаниятны чалышывчулары булан ѣлугъувлар озгтере. Шо ѣлугъувлар гъар гезик генг озлчевюндеги байрамлагъа айлана, аслу мурады–жамиятда китап охувгъа иштагълыкъ тувдурмакъ.

–Бизин китапханабыз 90-нчы йылларда тас этген абурун, гъажатлыгъын къайтарып бажаргъан. Бизде кѣп тюрлю чаралар озгтериле, тек шоланы арасындан лап сююмлюсю–Ана тиллени халкъара гюнюн къаршылаву айрыча эсгерер эдим. Шону булан байлавлу фестивалгъа муниципал

китапханаланы ишчилери жыйыла. Олар озлени милли опуракъларын да гийип, ана тилинде йырлай, хабарлай ва шиърлар охуй.

–Къачан да профессионал музыкант не музыкагъа тынглайгъанын, ашбазлар уюнде не аш этегенин ва язывчулар китапханагъа гелип не охуйгъанын билмеге кържурлу?

–Бары да орус ва тыш чебер адабиятны охуп чыкъгъанман, сонг тарихи ахтарывлагъа тергев бермен. Дагъыстанлы язывчуланы ва шаирлени бек сюемен! Хыйлы шиъруланы гѣнгюмден билемен. Жанна Абуеваны, Миясат Муслимованы, Магъаммат Агъматовну, Марина Агъматованы кѣп сююп охуйман. Сарат Абдуллаевна айтагъан кюйде, ол озъюню яшларына да охувгъа сюовню сингдирген.

–10 йыллар алякъда, сайки, китапханачыны касбусу телефонисткалар, машинисткалар йимик ѣкъ болажакъ деген хабарлар юрюле эди. Сиз шо гъакъда не ойлашасыз?

–Рази тююлмен. Россияны ва Дагъыстанны маданият министрликлери китапханаланы янгы къайдагъа гѣчюрювню проектин устынюлю кюйде яшавгъа чыгъарып тура. «Маданият» деген милли проектге дагъыстанлы китапханачылар да кършалгъан. Артдагъы эки йылны ичинде республикада 6 янгы китапхана ачылгъан, бу йыл санаву дагъы да 5 китапханагъа артажакъ. Китапханаланы янгы китаплар булан толумлашдыривгъа, материал-техника базасын гючлендиривге ва китапханачыланы касбу даражасын гѣтеривге айрыча тергев бериле. Айтагъаным, китапханачыны иши даимликге дѣнер деп сѣйлемге бироз эрте, ДГУ-да гъали де шо касбуну юрютювчулерин гъазирлейлер,–деп мекенли англата Сарат Абдуллаевна.

Лакъырыбызны ахырында барыбызгъа да яхшы китапланы охуп чыкъма таклиф этди!

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

КЪОЧЧАКЪ КЪАТЫН

Къайсы девюрлени алып къарасакъ да, эренлерден бир де къалышмай чалышагъан, яшавну аркъа-торкъасына да чул бермей, къыйыныкълагъа чыныгъып, не намусну да жагъ, къоччакъ кюйде кютген къатын-къызларыбыз аз тююл. Гертиси, оланы кёплерини атлары эсгерилмей де къала. Мисал учун, Уллу Ватан дауну вакътисинде нечесе яралы совет солдатланы аякъ уьстге салгъан военврач Барият Агъаева кимни эсинде бар экен? Огъар багъышланып 1973-нчю йыл «Авангард» деген газетде де макъала чыкъгъан. Ондан къайры, Ватанына къайтгъанда ону гъакъында белгили журналист Гь. Гъасаншин де язгъан болгъан. Барият Бадрутдиновна арабыздан гетсе де, амма ону асил келпети яш наслу учун да уллу уьлгю болма герек.

Барият Бадрутдиновна Агъаева кабинетини терезесин ачгъандокъ, уйге салкъын ел тийди. Асфальт тутулгъан орамдан тизилип барагъан автомобиллер оьтдю. «Скорый помощ» буса республика клиника больницасыны абзарына багъып бурулду.

Больницагъа авруйгъан адамны етишдирген. Барият Бадрутдиновна шо гелтирген аврувну гъакъындагъы маълуматланы алданокъ алгъан. Ол шону палаталардан бирисине ерлешдирмекни буйрукъ эте.

–Къарсаламагъыз,–дей юваш тавушу булан ол, – бизде бираз заман ятарсыз, дарманлар ичерсиз, аврувугъуз ёкъ болур...

–Кёп савболугъуз, доктор,–деп гъарангъа иржая гелген адам,–йылы сёзлеригиз учун да савболугъуз.

Шулай лакъырлар гъар гюн дегенлей бола. Больницагъа тюшеген адамланы уьч де корпусда ерлешген къабул этив уйлерде муна шолай къаршылайлар. Къабул этив бёлюкню заведующийи, республиканы ат къазангъан врачы Барият Бадрутдиновна Агъаева аврувланы исси кюйде къабул эте ва ерлешдире.

...Иш вакъти битмеге ювукълашгъан. Бирден телефонну авазы эшитиле. 17 номерли школадан таныш муаллим сёйлей.

–Сиз мен тарбиялайгъан яшлар булан ёлукъмагъа сёз берген эдигиз. Гелип боламысыз?

–Озокъда боламан,–деп жавап бере доктор,–яшлагъа сёз берген сонг гелмей къалмагъа яраймы?

–Яшлар сизин формагъыз булан гёрмеге сюе,–деп сёйлей дагъы да муаллим. –Барият Бадрутдиновна, орденлеригизни де тагъыгъыз...

Белгиленген вакътиге ол яшланы ягъына гелди. Ону тёшюнде «Къызыл Юлдуз» орден, «Дав къуллукълары учун», «Москваны оборонасы учун» деген медаллар ва оьзге савгъатлар, ленинчи юбилей медалы, СССР-ни савлукъ сакълав ишлерини отличнигини белгиси де бар. 4-нчю атышывчу Бежицкий дивизияны 55-нчи айры медсанбатыны алдынгъы военврачы Агъаева оьзюню фронт ёлуну бир нече агъвалатларыны гъакъында эсге ала.

Грузияны Гагра райкомуну ва загъматчыланы депутатларыны район советини къуруму болгъан

«Авангард» деген газет 1973-нчю йылны 14-нчю апрелинде «29 йылдан сонг» деген гиччирек бир кѳужурлу макъаланы язып чыгъаргъан.

1944-нчю йылны майында бир давда Басиевни сол кѳолуна авур яра тийип, медсанбатгъа йиберилен. Гѳужум этивчю ябушувланы вакътисинде шонда яралангъанлар кѳп къадарда геле болгъан. Яраланып есирге тюшген немис солдатлагъа да кѳмек этмеге тюше болгъан. Медсанбатда буса медицина кѳуллукъну капитаны Барият Бадрутдиновна Агъаева буйрукъ береген адам болуп чыгъа. Офицер формасыны устынден гийген акъ халаты булан врачлагъа, санитарлагъа ачыкъ кюйде гѳрсетивлер бере, яралангъанлагъа кѳмек эте.

Руслан да шо медсанбатгъа тюше. Врач Агъаева ону тергеп, ярасын байлай, сонг огъар къайда бармагъа герекни айта. Врач Кавказдан гелген адам болмагъа ошашлы, балики, ол бизин якълыдыр деп Русланны эсине геле. Сонг ол: «Сиз Кавказдан сама гелмегенмисиз?»—деп сорай врачгъа.

—Тюз,—деп жавап бере врач, —мен Дагъыстандан гелгенмен, Буйнакскиде тувгъанман... Арадан бир нече гюн гетген сонг, Руслан саппа-сав да болуп, врачгъа баракала да билдирип, озъюню асгер бѳлюгюню артындан ете. Ол давда ортакъчылыкъ эте, тѳп болгъан Берлинде дагну битдире.

Муна арадан 29 йыл оьтген сонг, ол пенсионер профсоюз путѳвказы булан Темиркъазыкъ Осетияда ял алмакъ учун Гаграгъа « Рицца» деген санаториягъа геле.

Гаграда табиат бек гѳзел, гюнню шавлалары бары затны исите, денгизни тѳсю бек арив, бары да ерни яшыллыкъ кѳуршагъан.

Бир гюн санаторийни бульварларыны бирисинден къыдырагъанда, Руслан Григорьевич скамейкада олтургъан бир уллу къатынны эс эте. Басиев шо къатын озъюне таныш экенлигин биле. Тавакаллыкъ этип, ол ону янына бара ва: «Сиз фронтда, биринчи Белоруссия фронтда, медсанбатда болдугъузму?»—деп сорай.

—Герти, болдум,—деп жавап бере ол.

—Мен сизин чыныгъызны да билемен, сиз медицина кѳуллукъну капитанысыз,—дей Басиев озъюню алдында олтургъан къатын Барият Агъаева экенлигине тѳшюнюп. Ол ону тавушуна тынглап да таныгъан. Оьтген 29 йылны ичинде бир къадар алышынгъаны ачыкъ. Арадан шонча йыллар оьтген сонг, хапарсыздан шулай ѳлукъмакълыкъ уллу тамашалыкъ тѳгюлюму? Барият Бадрутдиновна озъюню яшаву гъакъында айтгъан. Давдан сонг ол Москвада яшай ва ишлей болгъан. 1958-нчи йылда Магъачкъалагъа къайтгъан. Хирург болуп ишлеген, республика клиника больницасыны аврувланы къабул этеген бѳлюгюню заведующийи болуп ишлегенли де кѳп йыллар бола.

1944-нчю йылда Грозныйде озъю сав этгенлерден бириси булан бу ѳлугъув Барият Бадрутдиновнаны кѳп затланы эсге алмагъа борчлу этген. Басиев булангъы лакъырлашывуну вакътисинде ол сумкасындан бир нече документлени чыгъаргъан. Басиев дав йыллардагъы боевой листоклардан бир саргъайгъанын кѳолуна алгъан. Ону чакъырылгъан вакътиси де гъаран билине. 1943-нчю йылны 5-нчи сентябри. «Совет врачны кѳоччакълыгъы» деген гиччи макъалада булай язылгъан: «Алашаракъ къаркъаралы, кѳоччакъ ва къайратлы, оз ишин яхшы билеген врач Агъаева операция перевязочный взводну командири болуп ишлей. Гюллени яркъычлары да таймагъан гъалда яра тийген боецлер кѳп геле. Врач Агъаева—сынавлу травматолог, яралангъанланы санларындан авуртмагъан гъалда шо яркъычланы алып тайдыра. Мисал учун, бугюн, 5-нчи сентябрде такъасында гюллени яркъычы булангъы боец гелтирилди. Шо яркъыч тайдырылды. Шолай мисаллар кѳп. Шолай ишлери учун врач Агъаева солдатлардан кѳп санавда йылы сѳзлер язылгъан баракаллаланы ала».

—Герти. Гъар гюн дегенлей шолай ишлер бола эди,—дей Барият Бадрутдиновна. —Муна шо вакътилерде Курскини янында болгъан давдан сонг, бизин асгерлер чапгъын этмеге башлагъанда, яралылар айрокъда кѳп геле эди.

Барият Агъаевагъа яшавну кѳп къыйынлыкъларындан, ону аркъа-торкъасындан оьтмеге тюшген. Къысмет ону гъар якъдан сынап, болатдай чыныкъдыргъан. Айтагъаныкъ, Уллу Ватан дагну ахырынчы йылында, биргине-бир къызардашы Зайнап гечинип, 3 яшы етим къалгъан деген хабар юрегине биз чанчгъандай ачытдыра. Барият фронтдан алгъасап, Украинадагъы Каховкагъа тез етише. Аявлу анадашыны уьч де яшын бавруна басып, оз авлетлери ймик тарбиялап, оьсдюрюп, аякъ уьстге сала. Уллусу къызы Зумурут анасыны ѳлун танглап, Дагъыстан медицина институтну битдире. Эки уланы да оьр охув ожакъларда билим ала.

Барият Агъаева асгер кѳуллукъчуланы тухумундан чыкъгъан. Ону атасы, уллатасы, эркъардашлары пача офицерлер болгъан. Атасы Бадрутдин—II, III, IV даражалы Георгий хачланы, сыйлы Георгий орденлени кавалери.

Военврач Агъаева дагну бары да йылларында ал сыдыраларда болгъан. Ол ДАССР-ни ат къазангъан врачы гъисапда да лап да сыйлы касбусуна амин болуп, адамланы савлукъ сакълавуну гъайын этип тургъан.

Гъазирлеген ПАХУ ГЪАЙБУЛЛАЕВА

ГЪАЙТ КЪОЧЧАГЪЫМ, ЗАУР!

Белгили композитор Ярослав Дронов–Шаман Москвадагы Манежде жагыллени бютюнроссия форумуна жыйылгъанланы тамашагъа къалдыргъан. Ол сагънагъа Къабарты-Балкъариядан гелген 10 йыллыкъ Заур Барагунов булан чыкыгъан ва олар бирче артдагы вакътилерде тынглавчуланы герти сюювюн къазангъан. «Встанем» деген йырны йырлагъан. Заурну сагънада тутагъан кюю, тавушу озьюнден 20 йылгъа уллу композитордан бир де къалышмай эди. Алдан берли гелеген мердешге гёре, залдагылар йыргъа эретуруп ва кисе телефонларыны панарларыны ягъып тынглай эди.

Заур ата-анасы ва иниси Самат булан Нальчикде тура. Ол шагъардагы 2 номерли лицейде лап да яхшы охуйгъан яшлардан санала. Ону атасы полицияда къуллукъ этген, сонг арза берип тайгъан, гъали озь ишин ачгъан. Анасы Дана билимине гёре–филолог, ерли телевидениеде берилишлени юрютген, буссагъат уланларыны билим алывуну ва озьсююню гъайында.

Яш пагъмуну анасы ону гъакында хабарлай туруп, шулай эсгерген:

–Заур барыбыздан да кёп уллатасын–дадасын сюе. Янгыз огъар озьюню сырларын ача. Заур бек гъаракатчы, жагъ яш, лицейден къайры, «Майчыракъ» деген адабият студиягъа ва музыка школагъа бара. Къаркъарасын да чыныкъдырмагъа унутмай, ол–гиччи самбист.

Заур–«Пагъмуланы ярышы» деген бютюнроссия телепроектни ортакъчысы. Ол биринчилей математикадан олимпиада да утгъанда, огъар беш йыл бола эди. Ону булан биз Тюркияда, Грецияда, Францияда болгъанбыз. Тек инг алдын биз огъар озь уълкесине, гиччи ватанына сюювню сингдирме къаст этебиз. Бары да ерде яхшы, амма къачан да ата-бабаларынг яшагъан, ата-ананг ва озьюнг тувгъан ерлеге къайтмагъа тарыкъ.

Неге биз Нальчикде турагъан яш пагъмуну эсге алдыкъ? Неге тюгюл, Барагуновлар Темиркъазыкъ Кавказда белгили тухум-тайпа гысаплана. Оланы бабалары кёп юз йыллар алдын Мычыгъыш Республиканы Гюйдюрмес районунда ерлешген бырынгы Брагуны–Борагъан деген къумукъ юртдан чыкыгъан.

Биз Заур учун гъакъ юрекден сююнебиз ва огъар жележекде яшавунда ва яратывчулугъунда уллу уьстюнлюклер ёрайбыз.

АЛАВ АЛИЕВ

Унутулмайгъан игитлик

Жагыл заманларында ол бирден, къаравулланмангъан кююнде, яшавну савгъатыдай гелип къалагъан оър сюювню, гыслени гъакъында умут эте эди. Тек о чагъында, насип узакъ болмайгъанын билмей эди. Амма оьтген яшавун эсге ала туруп, бир затгъа да гъёкюнмей ва тарыкъ буса шо ёлдан бирдагъы керен оьтмеге гъазир. Алла Подвальная агълю яшавуну гъакъында айтагъанда, гъар къачанда лакъырын эринден башлай. Ону атын эсерегенде, гъатта бети алышынып гете. Муна гъали эшикни ачып гелер деп къаравуллайсан ва Алланы юреги энни сама парахат болар деп гёзлейсен.

Сергей Подвальный милицияны террорчулагъа къаршы иш гёреген хас асгер бёлюгюнде къуллукъ этген. Эки мычыгъыш даву ортакъчысы. Шо не зат экенни Алла бек яхшы биле. Гъар гезик ол «командировкаларына» гетегенде талчыгъывлары юрегини лап теренлерине яшырып, сюювю гъайкел йимик, ону гъар балагъдан къоружакъ деп инана эди. Нечик таныш болдукъ? Алла иржая туруп жавап бере:

–Аты айтылгъан Павло-Посаддагъы тигив училищед е охуйгъанда, каникулланы вакътисинде уьюме гелгенде Сергей булан таныш болдум ва ондан къутулма, арчылма кюй ёкъну шоссагъат англадым. Биз нечакъы заман хабарлагъаныкъны бирев де билмей. Училищеге къайтып, дарслар башлангъанда бары да зат унутулар деп тура эдим. Тек бир-бирибизни унутуп болмадыкъ. Сергей эки жумадан

Кёп зат ону къысматында китапларда язылагъан кюйде тюгюл эди, герти яшавда йимик, сююнч де, къайгъы да чатырашып, бир-бирине байланып гелген. Шо ону талайына алданокъ язылгъан язывму, салынгъан ташмы экен деп де эсинге гелме башлай...

Павлово-Посадгъа гелди ва менсиз бир ерге де гетмежекмен деп билдирди.

–Мен Сергейни адамшавлу таныма да танымай эдим, – деп эсге ала Алла. Ол магъа хабарлагъан кююнде, Дагъыстан политехника университетни радиотехника факультетин охуп битдирген. Союз тозулуп янгы Россия амалгъа гелгенде, оьзюню касбусуна гёре иш табылмагъан. Шо заман къысматын аманлыкъны къоруйгъан къурумлар булан байлама токъташгъан. 90-нчы йыллар не вакътилер болгъанын эсигизге сала турмайым. Милицияны ОМОН-унда ол 10 йыл къуллукъ этди.

ШОЛАЙ УЛАН ЭДИ...

Уллу чыдамлыгъы ва тавакаллыгъы булангъы Сергей ОМОН-гъа гелгенде, ону террорчулагъа къаршы чараларда, ябушувларда ортакъчылыкъ этмеге яхшы гъазирлиги болгъан. Шо 2003-нчю йыл эди. Пачалыкъ ону къоччакъ ишлерине тийишли къыймат берген. Сергей «Ватанны алдындагъы къуллукълары учун» деген орденни 2-нчи даражасыны кавалери, хыйлы медаллар булан савгъатлангъан. Ону булан бирче къуллукъ этген ёлдашы эсге ала: «Мен ону булан Къарамахидеги агъвалатларда таныш болдум, сонг Первомайск, Мычыгъыш Республика, ол мени бир гезик

оълумден къутгъарды деме ярай. Бек сынавлу, не къувунлу, къоркъунчлу мюгълетлерде де адашмайгъан къатгъан улан эди».

Огъар кеп керенлер кабинетдеги «парахат ишни» таклиф эте эдилер. Тек ол жинаятчылар булан бетге-бет токътап ябушмакъны лап оър гере эди. Оълумню де, яшавну да инче дазуларында гъар гюн йимик юрюп турмакъ тынч тюгюл, амма ол оъзюне шолай къысматы танглагъан эди.

–Мени агълю яшавумда не къаравуллайгъанын англама къыйын тюгюл эди,–дей Алла Анатольевна. –Гъар бирче болгъан гюнюбюзню Яратгъаныбызны савгъатына гысап эте эдим. Сююмлю адамынг булан оътгерген гъар мюгълет магъа ёммакъда йимик, сигърулу кюйде гереуне эди. Бизге улан ва къыз тувгъанда, Сергей гъали бир балагъ болуп къалса да, оъзюню ёлун узатагъанлар бар дегенге инанып, бизин булан оътгерген гъар сагъатын аявлай эди. Мен чи насипли яшавдан къайры, дагъы затны гезлемей эдим.

АГЪА-ИНИДЕЙ...

Оъзю булан къуллукъ этегенлер де ону бек абурлай эди, оъзлени бир агълудей гыс эте эди. Душмангъа къаршы турувда тувулунгъан къурдашыкъгъа тиеген зат ёкъдур, шо–уъзюлмес болат шынжыр йимик.

Шо–бир ата-анадан тувгъан, бир къаны булангъы, бир хамурдан басылгъан оьтесиз тавакаллы ва инамлы авлетлер.

Алла эрини гъакъында бары да затны билемен деп тура эди. Тек ол оъзюню агълю черине бары да сырлары айта болгъанмы экен?

Алла шо йылларда «Авиаагрегат» заводда ишлей эди, яшларын оьсдюре эди, эрин къаравуллай эди ва дюньяда оъзюнден насипли адам ёкъдур деп ойлаша эди.

–Биз бирче 11 йыл яшадыкъ,–деп хабарлай Алла, –ва шону гъар гюню, гъар сагъаты мени эсимде къалгъан.

Милицияны майору Сергей Подвальныйны оъз къуллугъунда оър даражалагъа гетерилмек, чыкъмакъ деген муралды ёкъ

эди. Ону учун погонлардагъы юлдузланы оьлчевю яда санаву бир де агъамиятлы тюгюл эди, инг алдын инсан хасиятланы, адам аралыкъланы артыкъ гере эди. Аманлыкъны къоруйгъан къурумларда башгъачалай болма да герекемей деп инана эди.

Алла Анатольевна сююмлю адамыны яшавун гезден гечире туруп, танкъыт этме чакъы зат тапмай.

–Сергей герти дюньялагъа гечгени арадан 17 йыл оьтдю,– деп кюстоне ол, –ону келпети буса баргъан сайын, дагъы да ярыкъ бола. Заманлар гетип де, ол алышынмай, менден арек болмай, дагъы да ювукъ ва аявлу бола. Алла шо къайгъылы къара гюнню эсге ала.

2005-нчи йылны октябр айыны 9-зу. Биз Сергейни ювукъарада болажакъ тувгъан гюнюне гъазирлене эдик, адатлы кюйде дос-къардашны, къурдашланы чакъырма онгарылгъан эдик. Эртен сагъат алтыда ону телефонуна ишинден къувунлу билдирип гелди. Магъачкъаладагъы уйлени бирисинде бандит уьюрлени ортакъчылары яшынгъан. Шо жинаятчы гюнню гъакъында милиционерлер тезден берли биле эдилер. Сергей тез гийинип, ёлгъа чыкъды... Эрин узатагъанда Алланы юреги титиремедими экен?

–Бир къоркъунчлу гыслер чи бар эди, тек гъамангъы талчыгъыв деп къойдум, оъзюм-оъзюмню сабур эте эдим, биринчилей тюгюл чо...

Ол эри оьлгенге, ёкъ экенге инанмай турду ва гъали де юрекни сызлатагъан, оьзлерден яшынма сюеген къыйын эсге алывлары булан яшай.

АХЫРЫНЧЫ МЮГЪЛЕТЛЕР...

Талчыгъывларындан арчылып болмады, бугюн де шолар булан

тура. Бир де башгъа тюгюл, тюнегюн болгъандай къыйнала. Бизин лакъырыбызда эрини мекенли келпетин суратламакъ учун тийишли сёзлени тапма къарай.

–Сергейге 37 йыл бола эди, яшавда хыйлы затны гъакъында умут эте эди, кёп планлары бар эди. МВД-ни академиясына тюшме сую эди. Тек бир гюн бары да зат алышынды...

Бандитлер ерлешген уй орамны лап артында эди. Эртен сагъат сегизлеге юрюп, милиционерлер хас чараланы башлагъан. Майор Подвальный ёлдашлары булан уйге ювукъ болуп эшикге къакъгъан, о якъдан автомат булан атышгъанлар, сонг бир нече гранат атгъан. Шо заман милицияны эки къуллукъчусу яралангъан. Командири оланы тез госпиталгъа етишдирмекни гъайын этген. Эки де якъдан атышыв гючлене. Бирдагы бир милиционерге яра тие. Бираз замангъа шыплыкъ болгъанда майор Подвальный яралангъан къурдашын сюйреп ариге, гюллелер етишмейген ерге чыгъарма къарай. Шо мюгълетде гранат атыла, Сергей

къангъа боялып йыгъыла, буса да атышывун токътатмай, душманланы бирисин дагъыта. Тек обзюне де экинчи яра тие.

Ёлдашлары командирина ювукъ болмагъа къарай. «Сергей, сюйкел мююшге багъып!»—деп къычыра. Олар Подвальный тербенип болмайгъанын къайдан билсин. Бандитлер де шону гёре эди. Милиционерлени бириси чыдамай, майорну къутгъарма уьстюне чапгъанда, жинаятчылар гранатомёт булан атышып, къоччакъ улангъа оьлю яралар салгъан. Сергей арт гючлери битегенин гъис этип, бандитлер обзюне ювукъ болуп гелгенде, гранатаны атылтып, обзюн де, душманланы да оьлтюрген.

ОСУЗ ЯШАВ...

С. Подвальныйны яшаву Уллу Ватан даву игитлерине парх бере. Шону бугюнгю гюнлер булан да тенглишдирмеге ярай. Украинадагы хас асгер чараларда ортакъчылыкъ этеген уланлар ата-бабаларыны инг асил къылыкъларын гёрсете. Сергейни оьлюмюнден сонг авруйгъан анасы, шолай тешекден турмайгъан атасы, эки

гиччи яшы къалды. Алла обзюн яшавну узатма борчлу эте эди, эрини ата-анасына, яшларына кёмек ва якълав тарыкъ экенни сезе эди. Эсге алывларын узата туруп, Алла Сергейни «Алтын Юлдузу» чыгъарды. Шо Юлдуз огъар яшама гюч бере.

Яшлары да обзлер учун асгер къуллукъну танлагъанлар. Уланы Виктор ва къызы Алина учун атасы адам инанмасдай—бир уллу Игит. Виктор МВД-ни Ростовдагы бёлгюнде ишлей. Ол Новочеркаскидеги Суворов асгер училищесин битдирген. Къызы Ростовдагы правовой коллежде охуй.

–Яшларым мени Ростовгъа чакъыра, тек мен Сергейни 85 йыллыкъ анасын Валентина Васильевнаны нечик янгыз къоюп боламан. Мени Сергей булан байлавлу бары да эсге алывларым мунда—Дагъыстанда. Мунда ону булан бирче къуллукъ этгенлер яшайлар, олар учун ол—инамлы къурдаш, ёлдаш кюйде къала ва ону бир де унутмажакъ...

Айшат ТАЖУДИНОВА

АЙШАТ КЪАЙЫРБЕКОВА

ДАГЪЫСТАНЛЫ КЪАТЫН 1 1977

Гъар гезик журналыбызны тездеги номерлерини жылтында суратлары чыкъгъан къатынланы гъакъында макъаланы гъазирлейгенде, биз инг башлап алдыбызгъа охувчуларыбызны оланы яшавунда болгъан алышынывлар булан таныш этмекни мурадын салабыз. Шо школадагъы математикадан берилеген тапшурув йимик, пелен ерден тюлен ерге ерли адам чыкъгъан, тек мунда йылланы гъакъында лакъыр юрюлежек. Бизин игитибиз Айшат Магъамматовна Къайырбекова (Камилова) 1977-нчи йылдан 2023-нчю йылгъа абат алгъан. Айшат журналны жылтына нечик тюшген? Яшавунда не йимик тюрленивлер болгъан? Дюньягъа айтма чакъы заты бармы?

Оьтген 45 йылны ичинде ол янгыз оьзюню оьмюрюн яшап къоймагъан, ону гъез алдында уллу уьлкебиз тозулду ва адатлы яшавубуз бюс-бютюнлей алышынды-экмекни багъасындан пачалыкъны Конституциясына ерли. Амма Айшат оьзюню гъакъында бирдагъы керен язардай себеплер ёкъдур деп гъысап эте. ярыкъ агъвалатлар булан макътанма болмай, хыйлыланы йимик, сююмлю иши, дос агълюсю ва инаныву бар эди. Шо инанывну гъакъында айрыча айтмагъа тюше. Айшат уллатасын ва улланасын кёп эрте тас этсе де, олар торунларын гиччиден берли дуа этмеге, намаз къылмагъа, сыйлы Къуранны охума, дин булан байлавлу оьзге адатланы уьйретген. Айшатны агълюсюнде беш намаз къачан да борч болуп гелген. «Дадам ва апайым мени къысматым бюс-бютюнлей Аллагъны къолунда ва магъа не тарыкъ экенни янгыз Ол биле деп, инандырып гелген»,—дей А.Къайырбекова.

—Сиз 1977-нчи йылда журналны жылтына нечик тюшдюгюз?

—Мен о заман медучилищени студенткасы эдим. Тюзюн айтгъанда, гележегимни шо тармакъ булан байларман деген хыялым ёкъ эди, гиччиден берли тарихни, адабиятны охума сюе эдим. Анамны хыйлы йыллар бувма аврув инжите эди, ол ожакъда бир сама доктор болгъанны сюе эди. Школада янгыз бешлеге охуй эдим, шолай училищедде де оьр къыйматлар алып турдум. Мен не затгъа урунсам да, шону яхшы, мекенли, бютюн этмеге къарайман. Бир гюн мени дарслардан директорну кабинетине чакъырдылар. Бираз тартындым, негер чакъырагъанын англамай эдим. Ону кабинетинде буса сизин журналыгъызыны вакиллери бар эди—журналист ва жагъил сурат чыгъарывчу. Гъали аты эсимде къалмады. Шо номерде училищени юбилейине байлавлу материал ерлешдириле эди, директор жылтына мени суратымны салмакъны таклиф этген. Уьстюм-боюмну онгармакъ учун, магъа ярым сагъат бердилер. Чапдым общежитиеге. Къурдаш къызланы кёмеги болмагъан буса чы олай арыв чыкъмас эдим, башыма акъ бёрк гийдим, эринлеримни аз-маз боядым... Сонг журналдан училешеге тёбеаракъ суратларымны бакъдырды. Муна шолай мени жылтгъа тюшген кюйню къысгъача хабары. Арадан 45 йыл оьтдю. Савлай оьмюр десе де ярай... Тек директорну кабинетине къоркъа туруп гиргеним ва сонг къанатларым оьсгендей, общежитиеге уча туруп баргъаным—бугюн йимик эимде. Яшавда сонг бир де унутулмайгъан мюгълетлер бола.

Сабур-саламатлы Айшат булан гыакълашма обгесиз тынч. Ону озъюню гыакъындагы хабары кыалын тереклени арасындан аста жырыллап агъылагъан суву булангы орман булакыны эсге сала.

–Бир гезик училищеде тарихден экзаменлени берип, телефондан таба анама сэйледим, ону да сюондюрме суйдюм. Саламлашып-сорашып битген сонг, бирден анам магъа: «Биз сени гелешгенбиз!»–деди. Шо заман мени гыалымны гёз алгъа гелтирге къарагыз чы! Мени чи гневлерде, уйленивлерде бир англавум да ёкъ эди. Неге атам- анам магъа сорамагъан? Тек олар магъа берген тарбиягъа гёре, къаршы сёз айтмадым. Бир зор кудрат мени гъар яманлыкъдан къоруйгъанына гыакъ юрекден инана эдим.

–Озъюню гележекде болажакъ эримни мен аранны бираз кырыйы ачылгъан эшигинден таба гёрдюм. Ол атама кыуллугъу болуп, абзаргъа гирип гелди. Шоссагъат менден алда школаны битдирген, озъюн бары да кызлар ушатагъан уланьяш эсеме тюшдю. Биз 1981-нчи йылда кшошулдукъ, гыали бизин уьч уланыбыз, бир кызыбыз ва 10 торунубуз бар. Бирче яшавдагы хыйлы кыйынлыкълардан обтдюк, тек бир заманда да биз бир агълю экенни унутмадыкъ. Тезден юрюлеген мердешге гёре, эрим йыракъ сапарларындан къайтып гелегенде барыбыз да ожагыбызда жыйылабыз, яшлар огъар не буса да бир сююнч, савгъат онгара. Ол уллу машинни гъайдай, Россияны гъар тюрлю ерлерине кзурулуш материалланы ташый. Текеран имканлыкъ тувулунса, шоссагъат уьуне, агълюсюне алгъасай. Озъюню дуаларымда Аллагъутаалагъа магъа агълю насип бергенине даим алгъыш этемен,–деп хабарлай Айшат.

–Озюгюню ишигиз не болду дагы? Сиз медучилищени де битдирип, гыали мен билсем, «Чиркейгэсстройну» архив бёлюгюне башчылыкъ этесиз.

–Мени бир де медик болмагъа хыялым ёкъ эди деп айтып гетдим. Медучилищеден сонг тюрлю-тюрлю клиникаларда, больницаларда, лабораторияларда ишледим. Тек къарагъанда, Аллагъ мен озъюне тынглайгъаны, инанагъаны учун савгъатлама суйгендир. Магъа ГЭС-ни архив ишлерин юрютмеге таклиф этдилер. Сююнген кююмню гыали де унутмайман. Кагъызлар, документлер булан доланмакъдан леззет аламан. Шо ишге 2001-нчи йылны март айындан тутуп гиришдим. Архивде 1963-нчу йылдан берлиги документлер сакълана ва умуми санаву 10 мингден де артыкъ. АО «Чиркейгэсни» конторасы 2007-нчи йылда Шамилкъаладан Магъачкъалагъа гёчдю, ондан да бизин Пятигорскиге чыгъарды. Документлеге байлавлу тилевлер гъар гюн йимик геле, аслу гъалда ГЭС- де ишлеген, гыали буса пенсияларын онгарагъанлардан. Гъазиринде тарыкъ кагъызны табып, тез жавап бермеге къаст этебиз. Мен озъюню архивимде салгъан низамгъа гёре, гъажатлы документ 10 минутну ичинде табылма герек. Мени документлеге бакъгъан якъда обзтёрече янашывум

бар–шолар бизин тарихибиз. Тас этмекни, немкъорай янашмакыны озюм учун жинаятчылыкъгъа гысаплайман. Бир гезик Шамил районда ишлейген вакътилерибизде, яшлар бавубузну документлерин яшавлукъ уьйню бавукъ подвалына ташлагъанын билдим. Ачувланмакъдан гёзлерим къарангы болуп гетди. Табып машинни де озюм тюшюп бардым шо подвалгъа, бары да кагъызланы чыгъардым, сонг гюнню тюбюнде кзурутдум ва янгы папкалар тикдим. Неге тюгюл, олардан гелеген ийис саялы бирев де кёлуна алма суймей эди. Тек мен бир затгъа да къарамай, озюмню ишимни сюемен.

Айшат документлерден таба Кызылжуртда Уллу Ватан давну ва ГЭС-ни биргине-бир сав кългъан ветераны турагъанын билген. Шо гыакъда Управлениеге билдирген ва Уьстюнлюкню гюнюнде Айшат озю савгъатлар алып барып, тамазаны кутлагъан.

–Магъа яшавумда яман адамлар къаршы болмагъан, шону учун да кысматыма разилик билдиремен. Мени тизив агълюм, ишим, курдашларым бар. Бирлери булан чы яшлар бавундан берли ювукъ аралыкълар юрютебиз,–дей Айшат...

Тамаша, нече де инсан саламат болуп бола экен. Авлетлени обсдюрюп, ишине берилип, инанывун сакълап, шогъар гёре яшавун да кзуруп бажаргъан адам шону гыакъында айтмакыны, хабарламакыны онча уллу гьюнерге гысапламай, тийишли гёрмей. Озокъда айланабызда аты дангъа айтылгъанлар да бар. Тек Айшат Къайырбекова йимиклер бола туруп, бизин адатлы яшавубуз да, адат-кылыкъларыбыз да сакъланар дегенге инамлыкъ тувулуна!

Сулгият БУЛГЪАЕВА

Сююв гъакъда даим айта турмай

Бу иш мен къаравулламайгъан кюйде хапарсыздан болду. Мен янгы охума тюшюп, къаттыгюнге уйге гелдим. Эртенинде анам мени Магъачкъалагъа барагъан маршрутгъа миндирме гелди. Гече анам юхламай, магъа уч сумка толгъан ашарлыкъ гъазирлеген. – Къайырмас, яшым, бары да сагъа тарыкъ затлар. Ерине етишгенде такси тутуп барарсан квартирагъа.

Мен гъаран-гъаран ерлешип олтурдум. Янымда жагыл улан олтурду. О да къаттыгюнге

уьуне гелип гетип бара экен, аты да – Муслим, медакадемияны уьюнчю курсуну студенти.

– Балам, яшым. Бугъар сумкаларын тюшюрме кёмек этерсен хари.

– Яхшы бажив. Озокъда, этермен. Булай арив къызлагъа къуллукъ этме тюшюп турамы.

Мен ичимден огъар ачувландым. Эсги жинслар, футболка, нем бар мени арив, мысгыллайдыр деп ойлашдым.

Муслим мен ойлашагъан кюйдеги улан тюгюл буса да ярай деген ой гелди, ону булан

хабарыбыз къыйышгъанда. Мен уланлар булан бир де таныш болмагъанман, ону къужурлу хабарына тергевлю тынглайман. Биз бир-биревню тезден танийгъан адамлар йимик, оьзюбюзню эркин тутабыз. Ёл узакъ, нени гъакъында да сёз чыкъды. Агълюлерибиз, къурдашлар, болажакъ касбубуз, музыка, кинолар, китаплар – къайсын -бирин айтайым. Магъа йимик огъар да къужурлу экенни гъис эмемен. Сонг о бир уллу кроссворд чыгъарып, бирче чечме башладыкъ.

– Бир заманны ичинде къызлар шулай гъакъыллы да, гёзел де болуп болагъангъа бугюн инандым, – деди Муслим кроссвордну тамамлай.

Мен буса бу сёзлер огъар тийишлидир деп ойлашдым. Муслим бийик, исбайы улан. «Оьзю де къоймайдыр къызланы оьтме, къызлар да тагъыладыр нече де булай суперменге», – деп эсиме гелди.

– Сиз кимни атын юрютегенни билемисиз? – деп сорады бирден.

– Анамны анасыны аты Мариям болгъан. О гечингенде, мен тувгъанман, атын магъа къойгъан.

– Магъмутну сюйгенини аты да Мариям болгъан. Ону «Марьям» деген поэмасын охугъансандыр.

Мен ону онунчу класда, дагъыстан адабиятны гечегенде охугъан эдим. Тек поэманы баш игити Мариям булан аралыгъым бар деп бир де ойлашагъанман. Муслим буса шо ерде поэмалан бир уллу гесекни гёнгюнден охума башлады. Арты булан Магъмутну яшавунда болгъан къужурлу агъвалатланы айтды. Мен шо ерде Муслим де шиърулар язагъанны, поэзиягъа, адабиятгъа гъашыкъны билдим. Ол башлап адабият институтгъа тюшме сюйген болгъан. Сонг, анасы айтагъанны этип, медакадемиягъа баргъан. Мени гёзлеримде суалланы эс этип, Муслим:

– Билемисен, анам мени яшлар уьюнде тарбияланган.

Сав дюнъяда ону менден кыйры ювукъ адамы ёкъ. Магъа уьч йыл болагъанда, атам гечинген. Шондан берли биз экев яшайбыз. Атамны къардашлары магъа къарай, кёмеке де эте. Анамны буса менден кыйры адамы ёкъ, ону тилевюн гери уруп болмай эдим. Мен гиччиде врач болажакъсан деп умут эте эди.

Биз Магъачкъалагъа етишип гелебиз. Узакъ къалмай, айрылма тюшегени бир тамаша яман тийди. Шу аз заманны ичинде тамаша ювукъ болуп къалганбыз.

– Ананга берген сёзюмде табылма сюемен. Уьюнге етишдирер эдим, ихтияр берсенг.

Мен огъар адресни айтдым. Биз такси тутуп гетдик. Къурдашым Наира булан къартабайларда квартира турабыз.

Наира бизге эшикни ачып, Муслимни чай ичип гет деп ичине чакъырды. Муслим магъа къарады, къаршы тюгюлюмню билип, уьйге гирди. Къаршы нечик болайым, сююнюп де оьлемен чи.

Шо гюнден сонг, Муслим бизге гъазир-гъазир геле башлады. Биз уьчюбюз де кинолагъа, концертлеге, театрлагъа барабыз, паркда гезейбиз. Бизин сёзюбюз, яшавгъа къаравларыбыз кыйыша, даим бирче оьсген адамлардай бир-биревню англайбыз. Гъар заман айрылагъанда, суйсюнмей туруп айрылабыз. Биз бирче яшавну планларын къурмай эдик, уьйленив, сююв гъакъда гъеч сёз айтмадыкъ. Мен янгыз бир затны, ону гъар заман гёрюп турма сюе эдим. Муслим мени ушатагъанын, биревге де тенглемейгенин айта. Шолайлыкъда бир йыл гетди.

Наира къурдашым магъа къачан бола тогъуз деп сорай. Мен масхара этип къояман, тек ичимден оьзюм де шо гъакъда

ойлашмай тюгюлмен. Муслим магъа сююв гъакъда айтмагъан. О гъар заман гъислерин суратлама башгъа сёзлер таба. Мен буса ондан сююв гъакъда сёзню къаравулламан. Эшитмеген де, ичимден кыйыналаман. Юрегимни ачып айтма оьктемлигим кыймай. Тек айтмаса да, о мени сюегенге шеклик этмеймен, огъар инанаман.

Къышда мен сувукъ тийип авруй эдим. Наира уьюне гетгенде, бирден бек авруп къалдым.

Насипге, Муслим гелип, магъа къарады. Артындагъы гюн иссилегим тёбен тюшюп, къолай болдум. Тек Муслим мени янгыз кыймады, гече де бизде къалды. Мен алда эки суйген башын тас эте, гъислерини толкъунуна тюшюп, бар затны унутуп къала дейгенге инанмай эдим. Тойдан алда бир болган жагъиллеге, аслу гъалда кызлагъа айып эте эдим. Гъали буса оьзюм сюювню гючлю толкъунунда юземен. Суйгенимни къоллары, гёзлери, эринлери онча да ювукъ чу, олардан къачма ер, гючюм ёкъ...

Эс табып, гъакъылымны жыйгъанда, мен йыладым. Муслим башын салландырып, гъеч сёз айтмай олтурган. Мен буса ондан: «Биз узакъ къалмай уьйленербиз, мен сенсиз яшап болмайман», – деген сёзлени къаравулламан. Муслим бар айыпны оьзюне алып, гечмекни тиледи...

Юрегиме хынжал чанчгъандай болду. Хатирим къалганлыкъ бар затны унутурду. Ону сёзлерин мен уьйленме суймейгенлик йимик англадым. Муслим къоркъду, мен гючден алдырар деп ойлады. Огъар айтып битмес чакъы хатирим къалды. Сав дюнъя къарангылыкъгъа батды. Мен манг болуп, оьзюм ким экенни, не этегенни билмей къалдым. Сонг бир тамаша

рагъатлыкъ гелди. Гъатта, мен ону да рагъатландырма къарадым. Гъёкюнмейгениме инандырма суйдюм. Мен суйгениме къалган хатиримни оьлчеме оьлчевлер ёкъ.

Муслим гетди. Мен кыйгъым булан янгыз къалдым. Эртенинде о гъаманда йимик бизге гелди, бар зат алдагъы кюйде бара. Тек мени юрегим толган, къоргъашындай авур. Муслим масхара да эте, къужурлу да хабарлай. Тек мен къаравулламан «сюемен» деген сёзню айтмай, шону айтмасгъа ант этген йимик. Гелечилер йиберме де ойлашмай, о гъакъда да сёз ёкъ.

Арадан эки жума гетди. Муслим бир жумагъа уьюне гетди. Шо заман, янгыз къалганда, мен бар затны къолгъа алма токъташдым. Суйгеним булан сёйлеме гюч жыйдым, сёзлер онгардым. Юрегим толганлыкъ таймай. Гъар ёлугъув яралагъа туз себегендей бола. Мен Муслимге айып этмеймен. Магъа языгъы чыкъма тарыкъ тюгюл эди, мен къаравулламан сёзлени айтма тарыкъ эди.

Гючден айтдыртып болмай чы, негер тарыкъ. Мен Муслимге дагъы ёлукъма тарыкъ тюгюлню айтдым. Ону неге деген суалына: «Мен сени суймеймен», – деп жавапландым. Муслим, озокъда, инанмады, тек мен къатты кюйде тутдум оьзюмню. Артындагъы гюн о бизге гелди. Ондан арчылма сююп: «Мен башгъаны сюемен», – деп айтдым.

Муслим адап къалды, сонг туруп, тез чыгып гетди. Сав гече йылап турдум. Болса да, тюз этгениме шекленмеймен. Мен ону булан алда йимик ёлукъма болмайман. Муслим буса сююв гъакъда айтмай, юреги менде тюгюл.

Арадан заман гетип, яшгъа токътагъанымны билдим. Болган ишни къурдашыма айтдым. Наира бар затны

Муслимге айтма тарыкъ деп къаршып къалды. Мен рази болмадым. О мени суймеген сонг, яш огъар негердир, ону яшавун бузма тарыкъмы. Болгъан ишге мен янгыз айыплыман, Муслимге сэйлеме хыялым да ёкъ. Наира Муслим практикадан гелгендокъ, огъар айтажакъман деп тура. Мен буса о гелгенче яшны тайдырма сюемен. «Гючден салгъан гезде нюр болмас» деп айта чы. Яшны тапма деген ойну ювукъ этип де болмайман. Атам-анам о гъакъда билсе, менден гечмейгенни билемен. Наира яшны тайдырмажакъсан деп къоркъута, тилей, йылай, ялбара. Мени бир зат да къулагъыма гирмей, гележекде дагъы яш болмаса да къайырмайман... Башгъа къурдашымдан акъча да алып, больницагъа гетдим..

Ону ичине гиргенде, объюнню бетим объюме гёрюне, ярылса ерге гирип гетежекмен. Дежурный врач мени сёзлериме тамаша болмады, кёплени гёрген буса ярай. О менден сорав алып, халат, мачийлер гелтирди. Къарангы, гиччи уйде олтуруп, нени де ойлашдым. Оьлсем де, дагъы артыкъ къыйын болмас эди жаньыма... Бир вакъти, бар затны къоюп, къачып гетмели де болдум.. Сонг, болгъаны болар деп къойдум. Ким экен, уланмы, къызмы? Кимге ошай экен? Бу ойланы къувалайман. Яш да, биринчи сюювом де гетген, къайтмажакъ яшавда къалсын. Мен янгы яшав къурма борчлуман...

«Мариям ...», – деген тавушгъа силкинип гетдим. Алдымда Муслим токътагъан. Къайдан чыгып гелген буса да билмедим. «Тез гийин, гетебиз», – деп буйрукъ этди. Мен къаршылыкъ билдирме къарагъанда: «О яш сагъа йимик магъа да ортакъ. Мен ону къысматын бузма къоймасман. Суймей бусанг мени, яшны магъа берерсен. Объюнг суйген

къюйде яшама боласан», – деп къатдырып айтды.

Озокъда, Муслим мен объюн неге арек тебергенни англап болмай инжинген...

О мени объю яшайгъан квартирагъа алып барды. «Эртен анамны янына барып бар затны айтажакъман. Тезликде той этме тарыкъ», – деген сёзлерден сонг мен къычырып йыладым. Йылай туруп, огъар юрегимде ташдай болуп турагъан сёзлени, бетлешивлени айта башладым. О магъа тынглай:

– Олай болгъанда сени сюегенинг бары ялгъанмы? – деп сорады.

Мен башым булан икрам этдим. Муслим иржайып: «Инанмагъан эдим хари. Болса да, сени сёзлерингни англап болмай, шекленме башлагъан эдим», – дей.

– Сен магъа «сюемен» деп бир де айтмадынг, – деп янгыдан йыладым.

Муслим мени чачларымны сыйпап, бавруна басды.

– Авлиям мени. Сююв гъакъда сёзлер гъар заман айтыламы. Мен сени сюегенни юрегинг неге билмей, неге шеклене эдинг. Мени ойлашагъаным, къыйналагъаным янгыз сени ойлап эди чи. Тамаша адамларсыз, къызлар. Сююв гъакъда кёп керен айта турса, артыкъ сюеген боламы? Мен чи шолай ойлашмайман. Сююв – я бар, я ёкъ. Муна, гъали айтайым: «Мен сени сюемен! Сенсиз яшап да болмайман, Мариям!»

Язгъан

Эльмира ИБРАГЪИМОВА

АДАМ ИШИ БУЛАН МАКЪТАЛАР

Мен юрт хозяйство загъматчыланы герти патриотлагъа гысаплайман. Адамланы сан янлы емиш-овоц ва оьзге ашамлыкъ маллар булан таъмин этмекден не зат яхшы болар. Эгер де бироз тезде биз уллу совет уьлкебизни шартларында тарбиялангъанлар шогъар гъакъ юрекден инана эдик буса, гъалиги наслу, гъатта не ашайгъанны ва не гъава булан тыныш алагъанны билмесе де, шагъар яшавну артыкъ сюе. Яш наслуну юрт яшав кепине гелмей ва юрт аваралагъа уьйренмеген.

Хунзах районну Сивух юртундан чыкыгъан Майсарат Сулейманова бюс-бютюнлей башгъачалай ойлаша ва юрт яшавну «агъында», «гёгюнде» гёрген, сезген адам деме ярай. Адам иши булан макъталар дейлер – шо ону гъакъында айтылгъан сёзлер.

– **Майсарат, охувчуларыбыз сизин агълюгюзню ва фермагъызыны гъакъында бары да затны билме сюе.**

– Колхоз тозулгъандокъ, биз оьзюбюзню сююмлю ишибизден айрылма суймедик. Мени эрим Шагъидав юрт хозяйство тармакъда чалышагъаны 30 йылдан да артыкъ бола. Ону сиптечилиги булан онгача предприятиени ачдыкъ. Бугюн бизин фермада 180 гъайван сакълана, шоланы 130-у савулагъан сыйырлар. Уланларыбызны уллусу Муратгъа да айрыча ферма ачып бердик. Ол да бизден къалышмай гъаракат эте. Алда биз сютно Магъачкъаладагъы сют заводгъа бакъдыра эдик. Тек завод гъакъ тёлевню токътатгъанда Къызылюртда сютно ишлетеген

ва акъкъатыкълар болдурагъан цехни ачдыкъ ва «Баркаман» деп ат да кьойдукъ.

Биз къаймакъ, бишлакъланы гъар тюрлю къайдаларын, кама ва иритилген майны болдурабыз ва сатабыз. Къаймакъны майлыгъы 56 процент, каманыки 82,5 процентге етише. Гъали сютно де, кефирни де шишалагъа тёгюп сатабыз. Янгыз оьзюбюзню сютюбюзню ишлетип кьоймайбыз, ювукъдагъы юртлардан да сатып алабыз. Гъазир продукталаны республиканы тюз бойларында сатабыз ва жумада бир керен тав районлагъа да алып барабыз.

– **Пачалыкъланы янындан кёмек этилинеми ва ишигизде не йимик четимликлер къаршылаша?**

– Юрт хозяйство загъматчылагъа ардагъы вакътилерде пачалыкъ тергев берме башлагъан, тек алдан эсе ишлеме къыйын болгъан. Сютно багъасы бек учуз. 5 литр сютге бир тай бичен геле. Яй айларда сатылгъан сютден алынган акъча барысы да гъайванлагъа ем алмакъ учун гете. Бизин айланабызда отлавлукълар кёп аз, шо саялы

Женщина Дагестана

2/2023

На кумыкском языке

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Главный редактор

Н. М. КЕРИМОВА
e-mail: j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

А. Ю. АБДУРАХМАНОВА,
e-mail: delia25@mail.ru

ответственный секретарь

С. Х. БУЛГАЕВА

редактор русского выпуска

Г. Х. АСАДУЛАЕВА

редактор аварского выпуска

Б. Ш. МУХИДИНОВА

bahu4y@mail.ru

редактор даргинского выпуска

П. Г. ВАГИДОВА

редактор кумыкского выпуска

П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

редактор лезгинского выпуска

Н. Н. ИБРАГИМОВА

e-mail: shikhnabieva1981@mail.ru

редактор лакского выпуска

З. Т. АБДУРАХМАНОВА

редактор табасаранского выпуска

С. М. ИСАФИЛОВА

Корреспонденты:

Э. ИБРАГИМОВА,

А. ТАЖУДИНОВА,

В. РАТЕНКОВА

Заведующий редакцией

С. М. ГАМЗАТОВА

Художественный редактор

Г. А. КУРБАН-АДАМОВА,

e-mail: guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

e-mail: j-dag@mail.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт журнала «Женщина

Дагестана»: zhennidagestana.rf

Дата выхода в свет 15.04.2023 г.

Формат бумаги 60 x 84/8.

Объем: 5,5 печ. л.

Заказ № 0405. Тираж (3847) 653 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается

с 1957 г. Выходит на аварском, даргинском,

кумыкском, лакском, лезгинском,

русском, табасаранском языках один

раз в два месяца.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ

№ ТУ05-00429 выдано Управлением

Федеральной службы по надзору в

сфере связи, информационных техно-

логий и массовых коммуникаций по

Республике Дагестан.

На обложках:

I – Алёна Магомедовна Абдуллаева,

директор МБОУ «Трисанчинская СОШ

имени Р.М. Умалатова»;

II – Обелиск-памятник «Скорбящей

матери», г. Каспийск;

III, IV – Фотоэтнод. Автор Г. Курбан-

Адамова.

биченни Къурушдан 300-400 минг манатгъа алмагъа тюше. Эгер де сыйырлардан тувагъан бузавланы сакълап болсакъ, шо бизин таза гелимбиз болуп токътай. Озокъда пачалыкъ кѣмек этмеге къарай, субсидиялар да бере, тек тергевчю къурумланы гъатдан озуп гъаракаты ишибизде четимликлени тувдура. Гъасиликалам, озюнню онгача предприятиесин ачма сюеген адам бухгалтерияны, юриспруденцияны ва налог тѣлев къайдаланы мекенли билмеге герек.

Ондан къайры, иш къоллар етишмей. Бизин фермабызда 6 савунчу, 2 туварчы, 2 механизатор, 3 сют ташыйгъан машинлени гъайдавчулары ишлей. Сютню гъар савулгъан литрындан биз савунчулагъа беш манат тѣлейбиз. Шо айны ахырындагъы умуми санавуна къарагъанда, яман акъча тюгюл, амма шолой алапалагъала да ишлеме гъазирлер кѣп тюгюл.

– Сиз бу ишге яшларыгъызны да нечик къуршап болдугъуз?

– Озокъда арабызда сѣз болду. Айрокъда Муратны: «Мени тенглилерим къыдыра, гезей, ял ала, биз буса даим гъайванлагъа къарайбыз ва бичен чалабыз!» – деп, кант этеген кюйлери бола эди. Тек сыйырланы савма яда отлатма адам табылмайгъанда, барыбыз да шо ишлеге къуршала эдик: лап алда эрим, ону арты булан мен, сонг яшларыбыз...

Уланланы уллусу финанс-экономика техникумну битдирген ва бухгалтер болуп ишлеген. Амма къуру олтуруп турма тюшеген ишден тез ялкып, арза да берип тайгъан. Биз огъар: «Эгер де столну артында ишлеме суймей бусанг, муна сагъа комбайн, ишле! Ишлемеген тишнемес!» – дедик. Бара-бара бажарывлу механизаторгъа айланды. Бугюн ол ва къызларыбызны уллусу бизин биринчи кѣмекчилерибиз, биз билегенни олар да биле ва юрт хозяйство булан байлавлу къайсы къуллукъда да биревден де къальшмай, загъмат тѣгюп бола. Яшларыбызны гиччилери гъали де школагъа юрюй. Мен олагъа заманда бир: «Атагъызгъа да тынгламай ялагъайчылар, иш суймеслер болгъан бусагъыз, нечик яшар эдик?» – деп эсине саламан. Гъали шюкюр Аллагъгъа, языкъ тюгюлбюз ва тангалабыз учун талчыкъмайбыз.

– Майсарат, бизин булан лакъыр этме заман тагъаныгъыз учун кѣп савбол. Барыгъызгъа да савлукъ ва ишигизде уьстювлуклер ёрайман.

– Адамлагъа бизин къыйын ишибизни гъакъында хабарлама токъташгъаныгъыз учун сизге де баракалла.

**Лакъырлашывну юрютген
ФАТИМА МАГЪАММАТОВА**

ИНДЕКС ПМ818

6+

Цена свободная

4 651116 280082